

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ

ΠΟΤΟΥΡΙΑΔΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ – ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

κα ΜΕΛΙΣΣΑ ΧΡΥΣΟΥΛΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1
Εισαγωγή.....	3
Κεφ. 1. Ρατσισμός – Εισαγωγικές Έννοιες.....	9
1.1 Ορισμοί ρατσισμού.....	9
1.2 Ορισμός προκατάληψης.....	12
1.3 Ιστορική αναδρομή.....	15
1.4 Αίτια-Συνέπειες.....	18
Κεφ. 2. Κοινωνικός αποκλεισμός-Μορφές ρατσισμού.....	23
2.1 Ορισμός κοινωνικού αποκλεισμού.....	23
2.2 Εθνότητα-Φυλετικός Ρατσισμός.....	31
2.2.1 Ορισμός της εθνότητας.....	31
2.2.2 Χαρακτηριστικά προσφύγων.....	32
2.3 Άλλες μορφές ρατσισμού.....	37
2.3.1 Ρατσισμός απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες.....	37
2.3.2 Ρατσισμός απέναντι στους ψυχικά ασθενείς.....	38
2.3.3 Ρατσισμός απέναντι στους ομοφυλόφιλους.....	45
2.3.4 Άστεγοι.....	50
2.3.5 Ρατσισμός και τσιγγάνοι.....	56
Κεφ. 3. Αντιμετώπιση του ρατσισμού.....	63
3.1 Επαγγελματίες υγεία και ρατσισμός.....	63

3.2 Ο ρόλος της συμβουλευτικής στην αντιμετώπιση της προκατάληψης και του ρατσισμού.....	64
3.3 Άλλοι τρόποι αντιμετώπισης.....	66
3.4 Αρχές UNESCO για τις φυλές και τις φυλετικές προκαταλήψεις.....	67
3.5 Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης.....	69
Κεφ. 4. Η έρευνά μας.....	72
Ερωτηματολόγιο	
Επίλογος.....	74
Βιβλιογραφία	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ρατσισμός είναι ένα φαινόμενο τόσο παλιό όσο και ο άνθρωπος. Ανά πάσα στιγμή μπορούμε να τον ξεχωρίσουμε, ξεκινώντας μέσα από τα σπίτια μας, που είναι και το πρώτο στάδιο επαφής με τον κόσμο, εξετάζοντας τις συμπεριφορές των μελών μιας οικογένειας. Σε πολλές οικογένειες, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη, θα δούμε ποικίλες τάσεις, όπως αυτές εκδηλώνονται και διδάσκονται από τους γονείς στα παιδιά. Εάν δεν γίνει αναφορά σε δύο βασικά και ουσιαστικά σημεία: αφενός στην αγάπη και την αλληλεγγύη προς τον συνάνθρωπο και αφετέρου προς ότι υπάρχει πάνω στον πλανήτη μας, αμέσως ξεκινά μια αρνητική διαμόρφωση του χαρακτήρα. Το δεύτερο στάδιο είναι η κοινωνία με όλα τα παράγωγά της: π.χ. κυβερνήσεις, κόμματα, οργανισμοί, θρησκευτικά και πολιτικά κινήματα που αποτελούνται από όλα τα φυσικά πρόσωπα στα οποία εκδηλώνεται κατά καιρούς ένα θετικό, καταστροφικό, εχθρικό, αλαζονικό ή υπεροπτικό εγώ, το οποίο στρέφεται εναντίον των άλλων, θεωρώντας τους ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας.

Επιλέξαμε για θέμα το «Ρατσισμό και ψυχοκοινωνική προσέγγιση» με σκοπό να κατανοήσουμε το φαινόμενο αυτό και ως νοσηλευτές.

Επιπλέον, επειδή πιστεύουμε ότι ο ρατσισμός δεν θεραπεύεται αλλά καταπολεμάτε, θα ενώσουμε και εμείς τη φωνή μας με τις όποιες άλλες προσπάθειες γίνονται από διάφορους κοινωνικούς φορείς για την καταπολέμησή του.

Στην πτυχιακή αυτή εργασία θα ασχοληθούμε και με την ανάγκη για διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση των Επαγγελματιών υγείας και Πρόνοιας, η οποία μέσα από τους επαγγελματικούς τους ρόλους, έρχονται σε επαφή και επικοινωνία με τους κοινωνικά αποκλεισμένους ανθρώπους. Θα ασχοληθούμε επίσης συνοπτικά και με την ανάγκη ευαισθητοποίησης του ευρύτερου ελληνικού χώρου, εφόσον οι στάσεις των επαγγελματιών, ως ατόμων, επηρεάζονται και αλληλεπιδρούν με τις στάσεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα του ευρύτερου περιβάλλοντος.³

Κλείνοντας τον πρόλογο της εργασίας μας θα θέλαμε να εκφράσουμε θερμές ευχαριστίες προς την καθηγήτριά μας και εισηγήτριά της εργασίας αυτής κ. Μελισσά Χρυσούλα για την πολύτιμη βοήθειά της.

Ευχαριστούμε επίσης το προσωπικό των Νοσοκομείων «Παπαγεωργίου» και «Ιπποκράτειο» για την συνεργασία τους στην πραγματοποίηση της έρευνας για το θέμα του ρατσισμού.

Τέλος, ευχαριστίες οφείλουμε στις υπηρεσίες από τις οποίες αντλήσαμε τις πηγές της εργασίας μας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η 21η Μαρτίου ορίστηκε από τον ΟΗΕ ως παγκόσμια ημέρα κατά του ρατσισμού, για να τιμηθεί η 21η του 1960 που έγινε η «Σφαγή του Σαπερβιλ»: 70 μαύροι διαδηλωτές σκοτώθηκαν σε διαδήλωση κατά του Απαρτχάιντ στη Ν. Αφρική.

Αρκεί όμως μια επέτειος για να διατηρήσουμε την ιστορική μνήμη, αλλά και να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις των νεορατσιστών;

Πιστεύουμε ότι η πλειονότητα των σημερινών νέων και επαγγελματιών υγείας δεν διακατέχονται από προκαταλήψεις και ρατσισμό, τόσο όσο σε παλιότερες εποχές.

Αυτό πιθανόν οφείλεται σε:

- Μια πιο ολοκληρωμένη και σφαιρική παιδεία
- Πιο ελεύθερη και άμεση επικοινωνία μεταξύ των λαών (λόγω του internet και του τουρισμού)
- Στον ιδιαίτερο χαρακτήρα των νέων. Από τη φύση τους είναι πιο ανιδιοτελείς, ιδεολόγοι, ευαίσθητοι και δημοκρατικοί.

- Πολιτιστικές ανταλλαγές και αθλητικές συναντήσεις.
- Καλλιέργεια πνεύματος ειρήνης, ανθρωπισμού και διεθνισμού, καθώς τα τελευταία χρόνια διάφοροι Διεθνείς Οργανισμοί (π.χ. Ο.Η.Ε., UNICEF, GREENPEACE) συμβάλλουν στην άμβλυνση των διαφορών, στην απόρριψη των ρατσιστικών αντιλήψεων και στην προσέγγιση των λαών.³

Τέλος, κανείς δεν αρνείται ότι τα τελευταία χρόνια η επιρροή των ΜΜΕ (ειδικά των ηλεκτρονικών) διαρκώς επεκτείνεται σ' όλους τους τομείς της κοινωνίας. Συνεπώς η ευθύνη τους και στην εξέλιξη του ρατσιστικού φαινομένου – όπως και του συγγενούς εθνιστικού δηλητηρίου- είναι σημαντική. Είναι επίσης γνωστό ότι κανείς δεν αποδέχεται την ιδιότητα του ρατσιστή για τον εαυτό του. Ακόμα και οι επαγγελματίες κήρυκες του φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους απέναντι στους «Άλλους» είναι έτοιμοι να διαρρήξουν τα ιμάτιά τους, όταν τολμήσει κανείς να τους χαρακτηρίσει ρατσιστές. Η διαπίστωση αυτή να ισχύει ασφαλώς και για τους ανθρώπους των μέσων ενημέρωσης. Αν και η λέξη ρατσισμός έχει γίνει «καραμέλα» στο στόμα των δημοσιογράφων, η χρήση της περιορίζεται στην καταγγελία κάποιων άλλου.

Η διάθεση αυτή να ξορκίζουμε την ιδιότητα του ρατσιστή αποδίδοντάς την σε άλλους –αφού πρώτα φροντίσουμε να την τοποθετήσουμε μέσα σε ένα χαώδες ιδεολογικό περιβάλλον- μαρτυρείται και στις διατυπώσεις που αναφέρονται στο «συλλογικό εγώ». Εδραιωμένες βεβαιότητες οδηγούν «έγκυρους» και προβεβλημένους δημοσιογράφους να πιστεύουν ότι «εμείς οι Έλληνες δεν είμαστε ρατσιστές». Η πραγματικότητα, ωστόσο, τους διαψεύδει τραγικά. Και φυσικά, δεν μπορούν να ξεμπερδέψουν εύκολα οι ταγοί των μέσων κατηγορώντας τους άλλους ότι είναι «ανθέλληνες», «ύποπτοι» και άλλες τέτοιες ψυχροπολεμικές ανοησίες.

Το πρόβλημα γίνεται σοβαρότερο, αν σκεφτούμε πόσα από τα άλλα, τα πολύ αγαπημένα πρόσωπα των ΜΜΕ έχουν τη δική τους ευθύνη στην ανάπτυξη του ρατσιστικού φαινομένου. Αν τα μέσα ήταν πιο προσεκτικά, αν δεν ενδιαφερόταν

σχεδόν αποκλειστικά για τα συμφέροντα που εκπροσωπούν και για την αύξηση της πελατείας τους, δε θα υπέτασσαν με τέτοιο κυνισμό την πολιτική και ηθική τους ευθύνη στα πάσης φύσεως γραφεία δημοσίων σχέσεων.¹¹

Η 21η Μαρτίου καθιερώθηκε λοιπόν ως ημέρα αφιερωμένη κατά του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων. Μάλλον σχήμα οξύμωρο σε μια εποχή όπου οι κοινωνικές ανισότητες διευρύνονται και τα ανθρώπινα δικαιώματα καταπατούν όλο και περισσότερο.

Οι χώρες του αναπτυγμένου κόσμου βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με μια οδυνηρή πραγματικότητα: αφού για δεκαετίες υπερεκμεταλλεύτηκαν τις πλουτοπαραγωγικές πηγές των χωρών του «Τρίτου Κόσμου», αφού συντήρησαν περιφερειακούς πολέμους για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, και ανέκοψαν οποιαδήποτε πορεία αυτόνομης ανάπτυξης των φτωχών χωρών, καλούνται σήμερα να αντιμετωπίσουν τα εκατομμύρια νέων μεταναστών και προσφύγων που κατακλύζουν τις χώρες τους και «απειλούν» την κοινωνική τους ισορροπία.

Εκατομμύρια άνθρωποι, μη έχοντας τίποτα να χάσουν στοιβάζονται αυτοί και τα όνειρά τους σε ψυγεία, φορτηγά, σαπιοκάραβα, ή διασχίζουν επί μέρες χιονισμένα βουνά ανάμεσα από ναρκοπέδια, με την ελπίδα ότι κάπου υπάρχει μια θέση γι' αυτούς στο σύγχρονο κόσμο μας. Έρμιαια των δουλεμπόρων, όσοι απ' αυτούς επιζήσουν στο μακρύ τους ταξίδι, γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης των κυβερνήσεων, οι οποίες όταν τους χρειάζονται ως φθηνό εργατικό δυναμικό, είναι σχετικά «ανεκτικές». Όταν όμως το «ξένο» το «άλλο», το «διαφορετικό» γίνεται αποδιοπομπαίος τράγος όλων των κακών, τότε οι μετανάστες γίνονται η πιο εύκολη λεία των ρατσιστικών μας νοοτροπιών.

Σε μια εποχή όπου μας σπρώχνουν στον ατομισμό και την αδιαφορία, και τα πάντα μετριούνται σε δείκτες οικονομικής ευμάρειας, όπου οι κοινωνίες μας οδηγούνται στην απανθρωπιά και στη βαρβαρότητα, θα πρέπει να ξαναθυμηθούμε

τις ανθρώπινες αξίες και την αλληλεγγύη.¹⁴

Τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα των τελευταίων δεκαετιών είναι ένα γενικευμένο πολιτικό, εθνικό, πολιτιστικό και οικονομικό φαινόμενο, που αναφέρεται σε πολλές εθνικότητες, στις χώρες εξόδου και τις χώρες υποδοχής.

Οι εθνοτικές ομάδες –μετανάστες και πρόσφυγες- μετακινούνται ασταμάτητα μεταξύ των διαφόρων περιοχών του κόσμου, προσπαθώντας να γλιτώσουν από τον πόλεμο τους διωγμούς, τις έντονες αντιπαραθέσεις και αιματοχυσίες, από τη φτώχεια, την πείνα, τα βασανιστήρια. Συχνά φθάνουν σε μια χώρα για να ανακαλύψουν πως τους αντιμετωπίζουν εχθρικά, άνθρωποι που πριν από μερικές γενιές, υπήρξαν οι ίδιοι μετανάστες.

Αλλά και γενικότερα, το φαινόμενο της μετακίνησης πληθυσμών σε όλον τον κόσμο θεωρείται μοναδικό στην ιστορία της ανθρωπότητας. Παραδοσιακή οι μετακινούμενοι πληθυσμοί χωρίζονται σε κατηγορίες: στους μετανάστες, τους πρόσφυγες, τους λαθρομετανάστες κλπ. Σήμερα ο διαχωρισμός αυτών των κατηγοριών δεν είναι πλέον τόσο ευδιάκριτος, εφόσον οι μετακινούμενοι πληθυσμοί αντιμετωπίζονται από τους επιστήμονες και τους διοικούντες ως ενιαίο φαινόμενο. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών πέρασαν πλέον την περίοδο που μπορούσαν να ελέγχουν από ανεπτυγμένες χώρες, που προσδιόριζαν το μέγεθος του φαινομένου.

Οι προσπάθειες που γίνονται για έλεγχο από ορισμένα κράτη δεν θεωρούνται πάντα επιτυχείς. Σήμερα, η μετακίνηση πληθυσμών έχει αποκτήσει ως κοινωνικό φαινόμενο τη δική του αυτόνομη οντότητα, που ξεπερνά, ορισμένες φορές, τον κοινωνικό σχεδιασμό ενός κράτους. Οι επιστήμονες παραδέχονται πλέον ότι οι λόγοι κινητικότητας των πληθυσμών είναι πολλοί και αλληλοεπηρεάζονται, ενώ το φαινόμενο αυτό παρουσιάζει μεγάλη πολυπλοκότητα από πλευράς κινήτρων μετακίνησης.

Η πολυπλοκότητα του φαινομένου έχει ως αποτέλεσμα την δυσκολία μέτρησης. Οι «επίσημοι μετανάστες» και οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες μπορούν να μετρηθούν. Ενδεικτικά υπολογίζεται σήμερα ότι υπάρχουν 16,5 εκατομμύρια πρόσφυγες και 6,5 εκατομμύρια εκτοπισμένοι που δεν έχουν διασχίσει διεθνώς αποδεκτά σύνορα και θεωρούνται ότι βρίσκονται σε κατάσταση προσφυγική. Όμως οι ποικίλες κατηγορίες μετακινούμενων πληθυσμών είναι πολύ δύσκολο να μετρηθούν με ακρίβεια.

Όλοι αυτοί οι μετακινούμενοι πληθυσμοί επηρεάζουν και «αλλοιώνουν» την «εθνολογική ομοιογένεια» μιας χώρας, με πολύπλοκες επεκτάσεις στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Μια από αυτές τις συνέπειες, είναι και η εμφάνιση προκαταλήψεων, στερεότυπων, ακόμη και ρατσιστικής συμπεριφοράς προς τους εισερχόμενους πληθυσμούς των υπό ανάπτυξη χωρών.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι τα τελευταία χρόνια σε διεθνές επίπεδο, τα επαγγέλματα υγείας, ψυχικής υγείας και κοινωνικής εργασίας, οι κλινικοί και κοινωνικοί επιστήμονες, δείχνουν ιδιαίτερο θεωρητικό, ερευνητικό και πρακτικό ενδιαφέρον για τη βελτίωση και διατήρηση της υγείας, ψυχικής υγείας και ευημερίας των μετακινούμενων πληθυσμών και ιδιαίτερα των προσφύγων. Οι επαγγελματίες πρέπει να δείχνουν ιδιαίτερη ευαισθησία στην κατανόηση των αναγκών και προβλημάτων των εθνοτικών ομάδων και ιδιαίτερα των προσφύγων, μέσα στα όρια και τη σημασία της δικής τους εθνικής κουλτούρας, στην κατανόηση του πολιτισμικού σοκ που βιώνουν με την είσοδό τους στη χώρα υποδοχής και στα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν σε σχέση με την προσαρμογή, την εξεύρεση εργασίας, τη στέγαση, την υγεία, τις γλωσσικές δυσκολίες, την προκατάληψη, το ρατσισμό.¹¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ. 1. Ρατσισμός: Εισαγωγικές έννοιες

1.1. Ορισμοί του ρατσισμού

Ρατσισμός σημαίνει να διακρίνεις και να μεταχειρίζεσαι δυσμενώς έναν άνθρωπο λόγω εθνικότητας ή φυλής ή θρησκευτικών πεποιθήσεων. Η δυσμενής μεταχείριση ξεκινά από την αδικαιολόγητη αφαίρεση δικαιωμάτων από έναν άνθρωπο και φτάνει ως την ωμή βία.

Υπό την έννοια αυτή το άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το άρθρο 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το άρθρο 5 του Συντάγματος, απαγορεύουν με σαφή και κατηγορηματικό τρόπο στο κράτος να ασκεί ρατσιστικές πολιτικές, ή να συμπεριφέρονται με παρόμοιο τρόπο τα όργανά του.

Επισημαίνουμε επίσης ότι σε πολλές χώρες της Ευρώπης ο ρατσισμός δεν προκύπτει από τη συμπεριφορά του κράτους. Αντίθετα εκδηλώνεται με ιδιαίτερα βίαιο τρόπο από την πλευρά της κοινωνίας. Η μισαλλοδοξία και ο ρατσισμός εκκινούν από τον άνθρωπο και απευθύνονται σε άλλον άνθρωπο. Και υπό αυτή του την εκδοχή ο ρατσισμός ως συμπεριφορά αλλά και ως τρόπος σκέψης είναι πιο επικίνδυνος και περισσότερο δύσκολο να αντιμετωπισθεί. Τέτοια παραδείγματα ρατσισμού είναι η βία, τα στερεοτυπικά ανέκδοτα, η μη παροχή εργασίας σε κάποιον λόγω της κοινωνικής του ομάδας. Πολλές ρατσιστικές συμπεριφορές, όπως τα ανέκδοτα, περνάνε απαρατήρητα και πολλές φορές δεν θεωρείται καν ότι περιέχουν ρατσιστικά στοιχεία³.

Ο ρατσισμός αρχικά μπορεί να λειτουργήσει σε **ατομικό** επίπεδο όπου ένα άτομο ως μονάδα, αναπτύσσει στερεότυπες αντιλήψεις για τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας μόνο και μόνο γιατί ανήκουν στην ομάδα αυτή, έχει βίαιη συμπεριφορά απέναντι σε αυτές τις ομάδες, θεωρεί τη φυλή ή και το έθνος του ανώτερο από τα

υπόλοιπα έθνη ή και φυλές ή αποκαλεί κάποιον με προσβλητικά παρατσούκλια που έχουν σχέση με την ομάδα του (π.χ. αράπη).

Ο ρατσισμός όμως λειτουργεί και σε **ομαδικό** επίπεδο θεσμοθετημένων ή μη ομάδων, όπως η κυβέρνηση, μια επιχείρηση ή μια παρέα, όταν η ομάδα αυτή λειτουργεί ως σύνολο εναντίον κάποιων ατόμων λόγω της εθνικότητας, της φυλής ή του χρώματός τους. Οι πρακτικές που μπορεί να χαρακτηριστούν ως ρατσιστικές είναι η ύπαρξη δύο μέτρων και σταθμών για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μειονοτικών ομάδων, η τακτική απολύσεων ή μη εργοδότησης ατόμων επειδή ανήκουν σε κάποιο συγκεκριμένο έθνος ή φυλή.

Το τρίτο επίπεδο ρατσισμού είναι το **πολιτιστικό** όπου τα πιστεύω και οι αξίες μιας κοινωνίας στρέφονται εναντίον ή δημιουργούν πρόβλημα στην καθημερινότητα ατόμων που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες.¹¹

Στις παρυφές του φαινομένου του ρατσισμού κινείται η ξενοφοβία. Ο φόβος για τον ξένο σαφώς και δεν είναι ρατσισμός, σαφώς και δεν εκδηλώνεται με βία, σαφώς και δεν είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος. Ο φόβος για τον ξένο αποτελεί συνήθως μια εσωτερική αρνητική αντιμετώπιση του άλλου όταν αυτός μεταναστεύει, είναι φτωχός, ανήκει σε άλλη εθνικότητα ή φυλή ή πιστεύει σε άλλη θρησκεία.

Η ξενοφοβία είναι παθητική. Αποτελεί αποκλειστικά κοινωνική αντίδραση δεν μπορεί να αποτελέσει κρατική πρακτική. Τέλος, δεν αποτελεί το αίτιο για βίαιες συμπεριφορές. Με άλλα λόγια, φοβάμαι τον άλλον, σημαίνει επιφυλάσσομαι, κοιτώ καχύποπτα, αποδοκιμάζω με μορφασμό, ενοχλούμαι, αποστρέφω το βλέμμα μου, και προσπερνώ, υποτιμώ με λόγια ή χωρίς λόγια., κλείνω, ενδεχομένως την πόρτα κατάμουτρα, σιγοψιθυρίζω υποτιμητικές εκφράσεις κ.ο.κ. Ενώ αντίθετα ρατσισμός σημαίνει βία της έντασης της Κου Κλουξ Κλαν, η ξυλοδαρμός ξένων στις γειτονιές. Ρατσισμός σημαίνει γκέτο, απαγόρευση άσκησης δικαιωμάτων, κ.ο.κ.

Η ξενοφοβία λοιπόν ως μη ιδιαίτερος επικίνδυνος δεν πρέπει να μας

τρομάζει όταν την διαπιστώνουμε. Ωστόσο η έλλειψη αντιμετώπισης των αιτιών που την προκαλούν και η παντελής υποτίμησή της μπορεί να επιφέρουν απροσδόκητα αρνητικά αποτελέσματα, καθώς η **ξενοφοβία** θα μπορούσε να αποτελέσει προϋπόθεση και ίσως προστάδιο του ρατσισμού. (Ο πολίτης που φοβάται τον ξένο που κατοικεί δίπλα ή απέναντί του, και που ενοχλείται από τις προσπάθειες του αλλοδαπού αυτού να γίνει μέρος, της κάθε φορά συγκεκριμένης κοινωνίας, δεν είναι δύσκολο να αποδεχτεί τον ρατσισμό, είτε με παθητικό, είτε με ενεργητικό τρόπο.

Με αυτές τις σκέψεις είναι ανησυχητική η έκθεση του Ευρωβαρόμετρου για το 2000 που δημοσιεύτηκε στα ΝΕΑ: Το 21% των Ελλήνων που ενοχλούνται από την παρουσία ανθρώπων άλλου θρησκεύματος, το 24% που ενοχλούνται από την παρουσία ανθρώπων άλλης φυλής, και το απροσδόκητο 38% των Ελλήνων που ενοχλούνται από την παρουσία ανθρώπων άλλων εθνικοτήτων στη χώρα μας, συνθέτουν ένα ιδιαίτερος ανησυχητικό φαινόμενο. Όσο και αν επιφυλασσομάστε, ως προς το απολύτως ορθόν των στοιχείων μιας δημοσκόπησης (π.χ. η έρευνα μπορεί να πραγματοποιείται στο περιβάλλον που έχει διαμορφώσει ένα έγκλημα ή μια αρνητική συμπεριφορά ενός αλλοδαπού) πρέπει ωστόσο να ανησυχούμε και να αντιδράσουμε έγκαιρα. Με πολιτική και κοινωνική σύνεση και χωρίς δημαγωγίες. Να ανατρέψουμε με επικοινωνιακό τρόπο την κοινή γνώμη, τα ψευδοσυμπεράσματα των δημαγωγών, των υστερικών. Και από την άλλη να ενισχύσουμε τις πολιτικές αφομοιώσεις εκείνων των αλλοδαπών που τιμούν την Ελλάδα, ως χώρα εργασίας και αποδέχονται το ενδεχόμενο της Ελλάδας ως δεύτερης πατρίδας. Και η υπέρβαση αυτή πρέπει να αποτελέσει στόχο όλων των πλευρών του πολιτικού συστήματος. Οι ενδείξεις πως κάτι τέτοιο είναι εφικτό υπάρχουν και είναι πολλές. Από την άλλη όμως, πολλοί είναι και οι κίνδυνοι, αφού η ξενοφοβία έχει διεισδύσει με έντονο μάλιστα τρόπο στο εσωτερικό όλων των πολιτικών κομμάτων.¹⁵

1.2 Ορισμός της προκατάληψης

Η προκατάληψη στη διαπολιτισμική πρακτική αναφέρεται σε γνώμες ή στάσεις που έχουν τα μέλη μιας άλλης ομάδας. Οι απόψεις που έχουν εκ των προτέρων σχηματίζει τα προκατειλημμένα άτομα βασίζονται σε φήμες μάλλον παρά σε αποδείξεις, και δεν μεταβάλλονται εύκολα ακόμη και αν έρθουν αντιμέτωποι με νέες πληροφορίες. Ο Gordon Allport ορίζει την προκατάληψη ως «απόπειρα γενίκευσης που δεν στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία». Άλλοι ερευνητές την ορίζουν ως «..... άκαμπτη συναισθηματική στάση που δεν επιδέχεται αλλαγή» και άλλοι ως «αδικαιολόγητη αντίδραση απέναντι σε συγκεκριμένα άτομα και ομάδες». Ο Oliver Cox την ορίζει ως «....τη στάση που προωθείται στο κοινωνικό σύνολο από μια ομάδα εκμετάλλευσης και στοχεύει στο στιγματισμό κάποιας άλλης ομάδας, σαν κατώτερης... έτσι ώστε να γίνει πιο εύκολη η εκμετάλλευσή της».

Αναφέρονται δύο ψυχολογικές ερμηνείες της προκατάληψης. Η πρώτη χρησιμοποιεί την έννοια της στερεότυπης σκέψης με την τακτική αναζήτησης του αποδιοπομπαίου τράγου. Η δημιουργία στερεότυπων συνδέεται με το μηχανισμό της μετατόπισης, σύμφωνα με τον οποίο, τα συναισθήματα απόρριψης και εχθρότητας μιας ομάδας κατευθύνονται ενάντια μιας άλλης ομάδας, η οποία όμως δεν τα έχει προκαλέσει. Η αναζήτηση του αποδιοπομπαίου τράγου συναντάται συνήθως σε καταστάσεις αμοιβαίου ανταγωνισμού δύο ομάδων, από τις οποίες η κυρίαρχη ομάδα αποδίδει λάθη, παραλείψεις, αδικήματα στην άλλη ομάδα, την αδύναμη, τη διακριτή, την ευάλωτη, την εθνική ομάδα. Η δεύτερη ερμηνεία της προκατάληψης, δέχεται την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου τύπου προσωπικότητας, που είναι περισσότερο επιρρεπείς σε προκατειλημμένες απόψεις εναντίον άλλων ομάδων.

Αυτή η δεύτερη άποψη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ο Adorno (1950) και οι συνεργάτες του, μετά από επιστημονικές έρευνες, βρίσκουν ότι ορισμένοι τύποι ανθρώπων είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς προς τη στερεότυπη σκέψη και την

προβολή, ως αποτέλεσμα της αρχικής κοινωνικοποίησής τους, δηλαδή των τύπων επικοινωνίας και ανατροφής από γονείς απόμακρους και τυπικούς. Συνέδεσαν δηλαδή την αυταρχική προσωπικότητα, την προσωπικότητα με συναισθηματική ακαμψία και ανελαστικότητα με την προκατειλημμένη συμπεριφορά. Όταν όμως η ακαμψία και η ανελαστικότητα που είναι εύλογες σε μια δεδομένη φάση της ζωής δεν μειώνονται καθώς αναπτύσσεται το άτομο και προχωρά η διεργασία ωρίμανσης, τότε μπορεί να πάρουν τη μορφή ανελαστικών και ανυποχώρητων προκαταλήψεων. Σε πρόσφατη έρευνα αποδεικνύεται ότι η φύση των ατομικών προκαταλήψεων έχει σχέση με τη διεργασία ωρίμανσης και κατά συνέπεια, όσο λιγότερο ψυχολογικά ώριμος είναι ο άνθρωπος, τόσο μεγαλύτερη είναι η εμφάνιση παράλογων, ανελαστικών και διάχυτων προκαταλήψεων μέσα του.

Με αυτή τη θέση, η έννοια της προκατάληψης είναι ευρύτερη, περιλαμβάνει τη στάση κατά των μειονοτικών ομάδων, αλλά και οποιαδήποτε άλλη «ανελαστική», παράλογη, κατηγορηματική γενίκευση που βασίζεται σε λανθασμένα ή ανεπαρκή στοιχεία, χωρίς να δίδεται η πρέπουσα σημασία στις ατομικές διαφορές.

Είναι χαρακτηριστικό ότι έρευνες από το χώρο της παιδαγωγικής επιβεβαιώνουν τα ανωτέρω. Καταγράφονται σημαντικές διαφορές μεταξύ παιδιών με εθνικές προκαταλήψεις και παιδιών χωρίς εθνικές προκαταλήψεις. Ως εκ τούτου, τα παιδιά με προκαταλήψεις χαρακτηρίζονται από ακαμψία, δογματισμό και τάση για υπερβολικές γενικεύσεις, όπως άλλωστε και οι ενήλικες με προκαταλήψεις.

Επομένως, σε οποιοδήποτε πληθυσμό της χώρας, υπάρχουν άτομα που είναι ιδιαίτερα επιρρεπή στην ανάπτυξη προκαταλήψεων και στερεότυπων, ως αποτέλεσμα των ιδιαιτέρων ψυχολογικών διεργασιών στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

Παράλληλα η ύπαρξη εθνοτικών ομάδων στην κυρίαρχη κουλτούρα ενισχύει ή και προκαλεί τάσεις στιγματοποίησης και γκετοποίησης των ομάδων αυτών -

όπως έχει αναφερθεί- με διεργασίες που ξεφεύγουν πλέον από το ατομικό επίπεδο και ανάγονται στο κοινωνικό-πολιτισμικό και στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση.¹¹

1.3 Ιστορική αναδρομή

Ετυμολογικά, ο «ρατσισμός» προέρχεται από την ισπανική λέξη *raza* από την πορτογαλική *raça* που χρονολογούνται από το 13ο αιώνα. Και στις δύο αυτές γλώσσες η λέξη σχηματίστηκε από τα αραβικά, στα οποία *ras* σημαίνει **κεφάλι**.

Οι Άραβες παλιά ήταν νομάδες και χωρισμένοι σε διαφορετικές φυλές. Στο πλαίσιο της φυλής του, ο καθένας έδινε μεγάλη σημασία στη γνώση-επίγνωση της γενεαλογικής του καταγωγής βάση της οποία αποκτούσε και διατηρούσε προνόμια και υποχρεώσεις. Η καταγωγή, δηλαδή, προσδιόριζε την κοινωνική θέση του καθενός. Η γνώση όμως της καταγωγής μεταβιβαζόταν προφορικά, από στόμα σε στόμα. Έτσι ο καθένας φρόντιζε να τη συγκρατεί στη μνήμη του, να την έχει μέσα στο «**κεφάλι**» του.

Με το αρχικό αυτό νόημα της φυλετικής και κοινωνικής καταγωγής, η λέξη «ράτσα» πέρασε και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

Από το 16ο αιώνα χρησιμοποιούνται στα αγγλικά και τα γαλλικά για να σημαίνει: προέλευση, καταγωγή και ταξινόμηση.

Περί τα τέλη του 18ου αιώνα αναπτύχθηκε η επιστήμη της φυσικής ανθρωπολογίας. Με περίπλοκες μετρήσεις, επιστήμονες της εποχής εκείνης προσπάθησαν να προσδιορίσουν την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους και να το ομαδοποιήσουν με βάση ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά (χρώμα δέρματος, μαλλιών, σωματότυποι, μορφολογικά χαρακτηριστικά, κλπ).

Στα μέσα του 19ου αιώνα, η σοβαρή αυτή επιστημονική προσπάθεια παραφθάρθηκε από το έργο του Γάλλου βιολόγου Gobineau, ο οποίος πρότεινε το μύθο της «Άριας Φυλής-Ράτσας». Το «άρια» προέρχεται από τη σανσκριτική λέξη

Argan, που σήμαινε «ευγενής». Ο όρος αυτός χρησιμοποιούνταν ευρέως από τις αρχές του 19ου αιώνα στην επιστήμη της συγκριτικής γλωσσολογίας. Ο Gobineau όμως μετατόπισε τη χρήση του όρου από τη γλωσσολογία στη φυσιολογία. Έτσι, από την ταξινομική περιγραφή των «ευγενών» γλωσσών, η ανάλυση μετατοπίστηκε στο επίπεδο της φυλετικής ανωτερότητας, εγκαινιάζοντας ένα ρεύμα ιδεών που είναι γνωστό ως «κοινωνικός δαρβινισμός»: η εξέλιξη μέσω του ανταγωνισμού ανάμεσα στα διάφορα είδη, που για τον Δαρβίνο είχε καθαρά βιολογικό χαρακτήρα, στο έργο του Gobineau μετετράπη σε ανταγωνισμό εντός ενός είδους, του ανθρώπου. Υποτίθεται ότι η καλύτερη και καθαρότερη ανθρώπινη ράτσα θα επικρατήσει όλων των άλλων. Είναι σαφές ότι το πέρασμα από τη βιολογική σημασία στη μυθική σημασία της «ράτσας» γίνεται με την οικοδόμηση του ρατσισμού ως τρόπου σκέψης. Είναι, δηλαδή, ο ρατσισμός που ορίζει και επινοεί τη «ράτσα» και όχι το αντίστροφο.³

Οι απαρχές του ρατσισμού βρίσκονται στο 16ο αιώνα, όταν ο Δυτικός κόσμος με τους κατακτητικούς ακοικιακούς πολέμους υποδούλωσε ή εξολόθρευσε τους αυτόχθονες, της Αμερικής, τους μαύρους της Αφρικής, τους Αραβικούς και Ασιατικούς πληθυσμούς νομιμοποιώντας με τον πρωτοεμφανιζόμενο ρατσισμό τη λευκή ή ευρωπαϊκή κυριαρχία στους έγχρωμους λαούς.

Κατά τα τέλη του 19ου αιώνα ο ρατσισμός έπαιρνε στην Ευρώπη μια ψευδοεπιστημονική βιολογική επίφαση που θα οδηγούσε αργότερα στη γενοκτονία των Εβραίων και των Τσιγγάνων. Στη διάρκεια του 20ου αιώνα οι εκρήξεις ρατσιστικής βίας σε Ευρώπη, ΗΠΑ και Ν. Αφρική ήταν αλληπάλληλες με πολλά θύματα. Ωστόσο η Ελλάδα, λόγω των ιστορικών συνθηκών, δε συμμετείχε σε αυτήν την ιστορική πορεία. Τώρα όμως, που και η ίδια αποτελεί χώρα υποδοχής μεταναστών, κάποιοι «επίδοξοι σωτήρες» του Ελληνικού έθνους που μέρα με τη μέρα αυξάνουν τη δράση τους και την επιρροή τους σε μικρό, ευτυχώς, κομμάτι της Ελληνικής κοινωνίας, ζήτησαν τα πρόσφατα «φαινόμενα» Λεπέν και Χάϊντερ.¹⁷

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα βίαιης ρατσιστικής συμπεριφοράς αποτελεί η δράση της Κουκ Κλουξ Κλαν, μιας μυστικής, τρομοκρατικής αμερικανικής οργάνωσης που ιδρύθηκε το 1865 μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Ήταν υπέρ των φυλετικών διακρίσεων. Τα μέλη της φορούσαν άσπρους μανδύες με κουκούλα στο κεφάλι.

Μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο η οργάνωση είχε 1.000.000 μέλη. Η δραστηριότητά της δεν περιοριζόταν μόνο κατά των μαύρων αλλά και εναντίον των Εβραίων, των καθολικών, των Ιαπώνων και των Κομμουνιστών.

Η ιστορία της οργάνωσης είναι γεμάτη από πράξεις βίας και τρομοκρατίας.

Άρχισε ένα βράδυ, αρχές του καλοκαιριού του 1866, στο Πουλάσκι (Τέννεση) μέσα στην καρδιά του Νότου των Ηνωμένων Πολιτειών, που έξι μυστηριώδεις φιγούρες μαστιγώνουν ένα νέγρο, πρώην δούλο που απέκτησε την ελευθερία του ή τον ιδιοκτήτη ενός μικρού καταστήματος στο Πουλάσκι, έχοντας πλάι στην ταμπέλα του καταστήματός τους, την επιγραφή "Equal Rights".

Με την πάροδο του χρόνου έγινε μια από τις πιο ισχυρές και αιματοβαμμένες μυστικές οργανώσεις στην αμερικάνικη ιστορία, που δυστυχώς συνεχίζει τη «δράση» της έως και σήμερα.⁶

1.4 Αίτια - Συνέπειες του ρατσισμού

Τα βασικά αίτια της εμφάνισης του ρατσισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

α) Η αύξηση της ανεργίας δημιουργεί εχθρότητα ενός τμήματος του πληθυσμού προς τους μετανάστες θεωρώντας τους υπεύθυνους για τα προβλήματά τους. Τη ιδέα αυτή προωθούν οι ρατσιστικές οργανώσεις έστω κι αν είναι λανθασμένη αφού κατά κανόνα οι οικονομικοί μετανάστες κάνουν τις δουλειές που αρνιούνται να κάνουν οι ντόπιοι.

β) Στις μέρες μας υπάρχει έλλειμμα «κοινής λογικής» και ταυτόχρονα εδώ και χρόνια διανύουμε μια περίοδο κρίσης αξιών. Τα φαινόμενα αυτά τροφοδοτούν τα ρατσιστικά κινήματα.

γ) Ο πολιτικός κόσμος παρουσιάζει ανησυχητικά φαινόμενα διαφθοράς και αναποτελεσματικότητας. Κάποιοι πολιτικοί οδηγούν ένα τμήμα του πληθυσμού να ψηφίζει σε «ένδειξη διαμαρτυρίας» υπέρ ρατσιστικών ή κρυπτορατσιστικών κινήματων.

δ) Η έλλειψη σωστής και ολοκληρωμένης ιστορικής πληροφόρησης μεγάλων τμημάτων της νεολαίας γύρω από τα θέματα αυτά συμβάλλει στο να βρίσκουν γόνιμο έδαφος και να αναπτύσσονται οι απόψεις αυτών των κινήματων, απομακρύνοντας άλλες πτυχές της ιστορίας και της πολιτικής που συνετέλεσαν στις μετακινήσεις αυτές των διαφόρων εθνοτικών ομάδων. Πολλά μάλιστα ρατσιστικά κινήματα προσπαθούν, με βίαια πολλές φορές μέσα, να προωθήσουν και να επιβάλλουν τις θέσεις τους στην κοινωνία. Μέσω αυτών δημιουργείται έλλειψη σεβασμού προς τον «βάρβαρο» άνθρωπο (μετανάστη, αλλοδαπό, αλλόθρησκο, ομοφυλόφιλο) και από μη σκεπτόμενους πολίτες.

ε) Οικονομικοί λόγοι (π.χ. εκμετάλλευση ατόμων που αποτελούν φθηνά εργατικά χέρια).

στ) Έλλειψη παιδείας (οι απαιδευτοί εύκολα γίνονται θύματα προπαγάνδας. Δεν μπορούν να κρίνουν. Οι επιτήδριοι μπορούν να καλλιεργήσουν στους ανθρώπους αισθήματα κατωτερότητας ή να τους φανατίσουν εναντίον άλλων ομάδων).

η) Οικονομικά και πολιτικά προβλήματα μιας (η βία και η εγκληματικότητα δημιουργούν ένταση η οποία εκτονώνεται πάνω στους ξένους που γίνονται τα εξιλαστήρια θύματα).

θ) Επιθυμία ατόμων και λαών για απόκτηση δύναμης και εξουσίας

(οικονομικά, εδαφικά, πολιτικά συμφέροντα)

ι) Βαθμός επιρροής των θρησκευτικών δοξασιών

κ) Ηθική εξαχρείωση. Οι άνθρωποι υιοθετούν ρατσιστικές αντιλήψεις προκειμένου να εκμεταλλευτούν τον συνάνθρωπό τους

λ) Κοινωνική διαστρωμάτωση. Ανισότητα στην παροχή ευκαιριών. Η κοινωνική ισότητα είναι περισσότερο θεωρία παρά πρακτική.

μ) Προκαταλήψεις που δημιουργούνται από την οικογένεια, την παράδοση, το περιεχόμενο των σπουδών του οικονομικού μας συστήματος.

ν) Εθνικιστικά αίτια (οι μικροί λαοί φοβούνται την αφομοίωσή τους από τους μεγάλους και ισχυρούς και χρησιμοποιούν τον εθνικισμό ως ασπίδα διασφάλισης της ταυτότητά τους).⁴

Ως φαινόμενα ρατσισμού μπορούν να χαρακτηριστούν τα παρακάτω:

- ✓ Μεροληπτική αντιμετώπιση έγχρωμων από τους λευκούς
- ✓ Εθνικιστικές αντιλήψεις
- ✓ Αναβίωση ναζιστικών θεωριών
- ✓ Μη ισότιμη αντιμετώπιση της γυναίκας ή εκμετάλλευση των παιδιών
- ✓ Ρατσιστική αντιμετώπιση μειονοτήτων ή παρεπιδημούντων (που μένουν προσωρινά σε έναν τόπο) ατόμων: Τσιγγάνοι, Αλβανοί, άτομα από τριτοκοσμικές χώρες.
- ✓ Κοινωνικός αποκλεισμός ομάδων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (ομοφυλόφιλοι, ναρκομανείς, άτομα με AIDS, άτομα με ειδικές ανάγκες).
- ✓ Ρατσισμός που πηγάζει από την επαγγελματική θέση, την οικονομική κατάσταση, τη θρησκευτική πίστη, την καταγωγή των ατόμων, κλπ.

Αυτά τα φαινόμενα έχουν ως συνέπειες:

- ✓ Οικονομική εκμετάλλευση ατόμων και λαών
- ✓ Τις σκοταδικές αντιλήψεις, με αποτέλεσμα την παρακώλυση της κριτικής σκέψης του μέσου ατόμου και την πνευματική ανελευθερία.
- ✓ Την υπονόμηση της δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών από την κυριαρχία της αδικίας, αναξιοκρατίας, την περιφρόνηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- ✓ Την περιθωριοποίηση ατόμων και ομάδων, παρεμποδίζοντας τη δημιουργική τους συμμετοχή στην κοινωνία και την εξέλιξη τόσο των ίδιων όσο και της κοινωνίας.
- ✓ Την αύξηση του εθνικισμού που μπορεί να οδηγήσει σε βία ή και πολεμικές συγκρούσεις
- ✓ Τη στέρηση από τους λαούς-θύματα του ρατσισμού την ευκαιρία να αναπτύξουν πολιτισμό.
- ✓ Την επικρότηση του φόβου ανάμεσα στους ανθρώπους, οπότε και δημιουργείται κοινωνική δυσλειτουργία, καθώς τα άτομα μιας κοινωνίας δεν συνεργάζονται μεταξύ τους αρμονικά.¹²

ΚεφΑΛΑΙΟ. 2 – Κοινωνικός αποκλεισμός – Μορφές ρατσισμού

2.1 Ορισμός κοινωνικού αποκλεισμού

Α) Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1989. Εκείνη τη χρονιά, η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού ήταν αντικείμενο και της Απόφασης του Συμβουλίου και των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων του 1989 και της δήλωσης των Επικεφαλής Κρατών ή Κυβερνήσεων που υιοθέτησαν τον Κοινωνικό Χάρτη. Από τότε, παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση της χρήσης του κοινωνικού αποκλεισμού τόσο σαν όρου σε κοινοτικά κείμενα όσο και σαν κατηγορία προγραμμάτων που ενισχύονται οικονομικά από την κοινότητα.

Οι προβληματισμοί που οδήγησαν στην τοποθέτηση του κοινωνικού αποκλεισμού σε κοινοτικό πρόγραμμα δράσης πηγάζουν από την παρατήρηση ότι σε όλες τις χώρες της Κοινότητας έχουν εμφανιστεί καινούργιες μορφές αποστέρησης. Σημαντικό στοιχείο αυτών των μορφών είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας τους, δηλαδή οι ομάδες ή τα άτομα που τις βιώνουν δεν αποστερούνται σε έναν μόνο τομέα αλλά σε περισσότερους. Για παράδειγμα, μπορεί να αποστερούνται ταυτόχρονα στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της στέγασης. Αποτέλεσμα αυτής της συσσώρευσης των αποστερήσεων είναι ότι διάφορες ομάδες του πληθυσμού έχουν μείνει εκτός, ή στο περιθώριο, μιας γενικότερης ευημερίας. Οι ομάδες αυτές δεν μπορούν να συμμετέχουν στον οικονομικό και κοινωνικό τρόπο ζωής που απολαμβάνουν οι πολλοί. Εμποδίζεται η συμμετοχή τους σε κοινωνικές ανταλλαγές και πρακτικές καθώς και σε κοινωνικά δικαιώματα που χαρακτηρίζουν την κοινωνική ένταξη και που, επομένως, καθορίζουν και την ταυτότητα του ατόμου.

Επομένως, ως κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να θεωρηθεί η κατάσταση της ταυτόχρονης αποξένωσης ενός ατόμου από: α) την αγορά εργασίας, β) την οικογένεια και τα σχετικά με αυτήν κοινωνικά δίκτυα και γ) το κράτος. Ως

κοινωνικά αποκλεισμένα μπορούν να θεωρηθούν τα άτομα, τα οποία για κάποιο λόγο δείχνουν κάποια μετατόπιση (προσωρινή ή μόνιμη) από τους θεσμούς αυτούς. Η εξάρτησή τους από τον κόσμο της εργασίας και από τους συμπληρωματικούς μηχανισμούς που έχουν αναπτύξει οι κοινωνίες για την πρόνοια και προστασία είναι είτε πολύ μικρή, ή σε ακραίες περιπτώσεις, ανύπαρκτη.

Προχωρώντας με επαγωγικό τρόπο, μπορεί να αναγνωριστούν οι εξής: 1) Άτομα με ειδικές ανάγκες, 2) Μετανάστες-Παλινοστούντες-Πρόσφυγες, 3) Φυλακισμένοι-Αποφυλακισμένοι-Ανήλικοι Παραβάτες, 4) Αποθεραπευμένοι-Πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών-Οροθετικοί, 5) Αρχηγοί Μονογονεϊκών Οικογενειών, 6) Άτομα Απομακρυσμένων Ορεινών ή Νησιωτικών Περιοχών, 7) Άτομα με πολιτιστικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες 8) Άτομα ηλικίας 45-64 ετών, 9) Άτομα με νοητικά προβλήματα ή ψυχικές ασθένειες.¹⁰

Β) Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως από τη στιγμή που η Ενωμένη Ευρώπη βρέθηκε αντιμέτωπη με την ανεργία και το περιθώριο.

Πρόκειται για μια έννοια με πολύ ευρύ περιεχόμενο μολονότι οι σχετικοί ορισμοί συγκλίνουν.

Ως «κοινωνικός αποκλεισμός» εννοούμε την περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων, τη στέρηση δικαιωμάτων, ευκαιριών και δυνατοτήτων για ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Ο κοινωνικός αποκλεισμός περιλαμβάνει τον οικονομικό, τον ηλικιακό, τον μειονοτικό, γεωγραφικό, πολιτικό κλπ.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνιστά «μια ιδιόμορφη διεργασία περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων και ατόμων, των οποίων η πρόσβαση στην αγορά εργασίας καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής». Αυτή η δύσκολη προσπέλαση στερεί από τα άτομα τη δυνατότητα απόλαυσης των δημοσίων

αγαθών στα οποία η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η ιδιότητα του πολίτη επιβάλλουν την ελεύθερη πρόσβαση.

Οι ρίζες του αποκλεισμού βρίσκονται πολύ βαθιά μες στους αιώνες και τους πολιτισμούς. Σήμερα ο εκσυγχρονισμός, ο εξαστισμός, ο καταναλωτισμός, η ηλεκτρονική βαρβαρότητα, η αδιαφορία, καθιστούν τους «μη έχοντες» από τη μια ανθρώπους με μειωμένα δικαιώματα και από την άλλη υπόπτους διαφόρων «κακών».

Αντί να υιοθετήσουν κοινωνική πολιτική πολλές χώρες αναπτύσσουν δίκτυα πολιτικού αποκλεισμού με θύματα ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Πρόσφυγες, μετανάστες, παιδιά των φαναριών, άστεγοι, ηλικιωμένοι, χαμηλοσυνταξιούχοι, χρόνια άνεργοι, νέοι-απόβλητοι, παλιννοστούντες, αποτελούν μέρος της στρατιάς των «κολασμένων».

Οικονομική αναδιάρθρωση, μετανάστευση, διάσπαση προσωπικού δικτύου, ένταξη σε εθνοτικές ομάδες συνιστούν αιτίες του αποκλεισμού.

Η επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση είναι επίσης, σημαντικό πρόβλημα των αποκλεισμένων αυτών ομάδων. Η εργασία αποτελεί βασική προϋπόθεση για:

- την εξασφάλιση των όρων ανεξάρτητης διαβίωσης, χωρίς οικονομική εξάρτηση από την οικογένεια
- την προσωπική του δημιουργία
- τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων
- την κοινωνική αναγνώριση

Τα άτομα π.χ. με ψυχιατρικές διαταραχές καλούνται να ενταχθούν στην αγορά εργασίας με δυσμενείς και άνισους όρους. Οι όροι ένταξης είναι δυσμενείς διότι η αγορά εργασίας δεν είναι ανοιχτή ούτε παρέχει απλόχερα ευκαιρίες για

επαγγελματική απασχόληση. Συγχρόνως, τα ψυχωσικά άτομα έχουν να αντιμετωπίσουν μια σειρά από προβλήματα:

- Το μορφωτικό τους επίπεδο, είναι μέτριο. Αυτό δεν τους επιτρέπει να καταρτισθούν και να ασχοληθούν με μια σειρά από επαγγέλματα
- Δεν έχουν ειδίκευση
- Δεν έχουν εκείνες τις εμπειρίες και τις δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να διεκδικήσουν θέσεις εργασίας.
- Αρκετοί εργοδότες δεν απασχολούν στην επιχείρησή τους τέτοια άτομα διότι έχουν προκαταλήψεις και δεν μπορούν να τα εμπιστευτούν.¹⁰

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί σήμερα ό,τι η εκμετάλλευση στο παρελθόν, αφού συνυπάρχει με την ταξική διαίρεση και την κοινωνική ανισότητα, ενώ ταυτόχρονα συνιστά μορφή κοινωνικού ελέγχου ως προς τις αξίες, στάσεις, πρότυπα, ταυτότητες.

Η διαπίστωση του Peter Clotz ότι οι ανεπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες της Δύσης σταδιακά εξελίσσονται σε κοινωνίες της Δύσης σταδιακή εξελίσσονται σε κοινωνίες των 2/3 αυξάνει την ευθύνη του κράτους, των κοινωνικών φορέων και θεσμών αλλά και της ίδιας της πολιτικής που μοιάζει να αδυνατεί να καταστρώσει πλήρες και μακροχρόνιο σχέδιο δράσης.

Ο αποκλεισμός είναι αλυσίδα καθώς ένας «φτωχογόνος» κρίκος (π.χ. έλλειψη εκπαίδευσης) συνδέεται άρρηκτα με τον επόμενο (π.χ. ανεργία). Από την κοινωνική/οικονομική μειονεξία το πέρασμα στον αποκλεισμό είναι εύκολο. Ο αποκλεισμός επεκτείνεται και διευρύνεται σε πολλούς τομείς (αγορά εργασίας, οικογένεια, κοινωνικό περιβάλλον) εκφράζοντας κάθε φορά τη δυναμική εξουσίας ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες. Η παρέμβαση άρα πρέπει να αφορά όλους τους τομείς της κοινωνικής δράσης και όχι μόνο την εφορία.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός περιέχει πολυδιάστατες μορφές αποστερήσεων.

Εκτός από την αδυναμία άσκησης κοινωνικών δικαιωμάτων συνεπάγεται και την χαμηλή αυτοεκτίμηση των ίδιων των αποκλεισμών, την αναξιοπρεπή διαβίωσή τους λόγω ισχνών σχέσεων με τους μηχανισμούς παραγωγής/διανομής πόρων. Η υποαπασχόληση, ετεροαπασχόληση, χαμηλά αμειβόμενη απασχόληση βιώνονται συχνά ως προθάλαμοι κοινωνικού αποκλεισμού.

Η ευθύνη του κοινωνικού αποκλεισμού μετακυλύετε στον κοινωνικά αποκλεισθέντα, ο οποίος καλείται να αλλάξει τη μοίρα του, δηλαδή να «επαναπροσαρμοσθεί» ενώ είναι γνωστό ότι ούτε η ανεργία είναι μόνη μορφή κοινωνικού αποκλεισμού ούτε η εκπαίδευση είναι από μόνη της μαγική λύση.

Το είδος των κοινωνικών θεσμών και αλληλεγγύης παίζουν ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο. Η κοινωνία των 2/3 είναι μια πολιτική επιλογή και αποτυχία πολιτικής και όχι μια αναπόφευκτη επιλογή και αποτυχία πολιτικής και όχι μια αναπόφευκτη πραγματικότητα. Οι πλούσιοι υψώνουν τείχη προστασίας τους από τους αποκλεισμένους αντί να απλώνουν δίχτυ προστασίας σ' αυτούς. Η αντι-κοινωνία, ο αντι-κόσμος των φτωχών, περιθωριακών ζει έξω από το δίκιο και τη δημοκρατία και πολλές φορές αναζητεί τρόπους επιβίωσης στη βία και το έγκλημα.

Η απουσία κοινών οραμάτων σε μια πολυμερισμένη κοινωνία είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Η φτώχεια ορίζεται συχνά ως επιδημία, οι φτωχοί χρεώνονται την αποτυχία τους, η αλληλεγγύη και η συμπόνια συνεχώς δυσφημούνται, ο πλουτισμός του ενός γίνεται δράμα για τον άλλο και εντέλει οι απόκληροι είναι καταδικασμένοι μόνο τα «δημόσια κακά» να μοιράζονται μεταξύ τους.

Σε ένα περιβάλλον όπου οι φτωχοί δεν μπορούν να ελέγξουν (αλλά μόνο να υποστούν), είναι χαμένοι από το χέρι στα στοιχεία της κοινωνίας της διακινδύνευσης, αφού κουβαλάνε όλες τις γενικευμένες αβεβαιότητες και ανασφάλειες.¹¹

Το στερημένο της εργασίας άτομο βιώνει μια ιδιόρρυθμη κοινωνική περιθωριοποίηση, μια ανομική κατάσταση που δεν διαφέρει πολύ από τον «κοινωνικό θάνατο».

Το «γρανάζι της μηχανής» με τη συναφή αλλοτρίωση, στην οποία οδηγεί η χωρίς νόημα εργασία, μετουσιώθηκε σε μια «αποξενωμένη ενσωμάτωση» μιας άδειας ζωής που δεν πραγματώνεται.

Η αδυναμία, το παράλογο και η ανομία σε συνδυασμό με την απομόνωση οδηγεί στην αποξένωση του ανθρώπου από τον ίδιο του τον εαυτό του (self estrangement). Η μη πραγμάτωση του Εγώ, ιδίως στον τομέα της εργασίας, καταρρακώνεται περισσότερο από τη φτώχεια.

Η ανάγκη επιβίωσης σκοτώνει κάθε όνειρο και το φάντασμα της ανεργίας καθιστά τον καθένα μεροκαματιάρη. Ο φτωχός δεν νιώθει μόνο απροστάτευτος και στερημένος, αλλά το χειρότερο πιστεύει ότι είναι άχρηστος.

Η εσωτερική αυτο-ενοχοποίηση λόγω του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας και ειδικότερα η συνειδητοποίηση των πολλαπλών κρίκων των αποστερήσεων και της αδυναμίας απόλαυσης κοινωνικών αγαθών, θολώνει την εικόνα.

Η μή-ρήξη των κοινωνικών σχέσεων, τουλάχιστον στις πληττόμενες κοινωνικές ομάδες, δεν υπάρχει πια. Ο καθένας επιχειρεί να διασώσει τον εαυτό του, να συγκαταλεγεί π.χ. στους (λεγόμενους) τυχερούς άνεργους που παίρνουν επιδόματα. Ο εγωιστικός άνθρωπος είναι ακριβώς αυτός που έχασε την αίσθηση του να «ζούμε μαζί», της αποδοχής κοινού αγαθού. Οι χαμηλοί δείκτες σχέσεων και αμοιβαιότητας ή και πίστης σε κοινές αξίες, η έλλειψη εμπιστοσύνης στο πλησίον ή στους θεσμούς απελευθερώνει τον φτωχό και αποκλεισμένο από το κοινωνικό συμβόλαιο.

Σήμερα ο φτωχός δεν είναι ένας πλούσιος με λιγότερα λεφτά αλλά ένας

«άλλος άνθρωπος». Η εισοδηματική φτώχεια (έλλειψη πόρων) καταλήγει σε ανθρώπινη φτώχεια με την έννοια της άρνησης των κοινών αξιών. Καθώς δεν μοιραζόμαστε πλέον κοινούς μύθους, κοινές μορφές ζωής και κυρίως κοινές αντιλήψεις για τον άνθρωπο και για τον κόσμο και ούτε τρέφουμε ο καθένας για τον πλαϊνό συναισθήματα φιλαλληλίας, ο φτωχός αισθάνεται νομιμοποιημένος και εξ' αρχής δικαιολογημένος στην οριστική απόρριψη τόσο της σταθερής τελικής αξίας της ζωής όσο και ορισμένων λειτουργικών αξιών της κοινωνίας.

Η παγκοσμιοποίηση της αθλιότητας αλλά και του ακραίου φετιχισμού καταλήγει και στην παγκοσμιοποίηση των «πλασματικών υποκειμένων», ανθρώπων σε παρένθεση ή σε νούμερα ή σε ηλεκτρονικά στοιχεία.

Όμως ο φτωχός είναι κοινωνικά εξόριστος, όχι γιατί το επέλεξε, αλλά διότι τον θεωρούν άχρηστο σκουπίδι ή έστω το χαμένο μέρος του παιγνίου μηδενικού αθροίσματος. Ένας πολίτης «ελεύθερος μέσα στην κοινωνία» μοιάζει να είναι το μέγα ζητούμενο. Χωρίς καταπίεση και βία, χωρίς αποκλεισμούς και κομπορρισμούς, αλλά και χωρίς αλλοτρίωση, ανομία, χειραγώγηση.

Στο άρθρο 22 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ορίζεται ότι ο καθένας, ως μέλος της κοινωνίας, έχει δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια και στην ικανοποίηση των βασικών του δικαιωμάτων, ώστε να διαφυλαχθεί η αξιοπρέπειά του και να αναπτυχθεί ελεύθερα η προσωπικότητά του. Η φτώχεια όμως, η ανεργία, το περιθώριο συνιστούν καταστάσεις που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η «ισοδυναμία» και η «εξίσωση» πρέπει λοιπόν να αντικατασταθούν από την ανταποδοτική δικαιοσύνη και την απονεμητική δικαιοσύνη.¹⁰

2.2 Εθνότητα – Φυλετικός ρατσισμός

2.2.1 Ορισμός της εθνότητας

Ο όρος «εθνότητα» αναφέρεται στις πολιτισμικές πρακτικές και στις νοοτροπίες μιας ορισμένης κοινότητας ανθρώπων που τους κάνει να ξεχωρίσουν από τους άλλους. Τα μέλη των εθνοτικών ομάδων βλέπουν τους εαυτούς τους να διαφέρουν από τις άλλες ομάδες και έτσι τους βλέπουν και οι άλλες ομάδες, με βάση τα χαρακτηριστικά της γλώσσας, της ιστορίας, της καταγωγής, της θρησκείας και της εμφάνισης. Οι εθνοτικές διαφορές είναι ολοκληρωτικά προϊόν κοινωνικής μάθησης. Αναιρούνται έτσι παλαιές διαστρεβλωμένες πεποιθήσεις, ότι ορισμένες εθνοτικές ομάδες είναι «νωθρές», «κουτές», ενώ άλλες «είναι προορισμένες για δύναμη και εξουσία». Ακόμη και η έννοια της «φυλής» αμφισβητείται τώρα. Σήμερα δεν υπάρχουν εμφανείς «φυλές». Υπάρχει μόνο ένα ευρύ φάσμα σωματικών διαφορών μεταξύ των ανθρώπων.

Οι ανθρώπινοι πολιτισμοί συνιστούν ένα συνεχές πεδίο αλλαγών και επιγαμίας. Οι γενετικές διαφορές που εμφανίζονται εντός των επί μέρους πληθυσμών, οι οποίοι έχουν κοινά εξωτερικά σωματικά χαρακτηριστικά, είναι άλλο τόσο μεγάλες όσο είναι και μεταξύ των διαφόρων πληθυσμών. Κατόπιν αυτών, πολλοί βιολόγοι, ανθρωπολόγοι και κοινωνιολόγοι πιστεύουν ότι η έννοια της φυλής θα πρέπει να εγκαταλειφθεί τελείως. Υπάρχουν βέβαια σαφείς σωματικές διαφορές και ορισμένες είναι κληρονομιές. Όμως, οι λόγοι για τους οποίους ορισμένες από αυτές τις διαφορές προκαλούν προκατάληψη και δυσμενή κοινωνική διάκριση, δεν έχουν καμιά σχέση με τη βιολογία. Οι φυλετικές διαφορές αναφέρονται στις σωματικές διαφορές που θεωρούνται από τα μέλη μιας κοινότητας ή μιας κοινωνίας ως κοινωνικά σημαντικές. Ως εκ τούτου, σημείο αναφοράς δεν είναι η πραγματική «φυλετική, οργανωτική» διαφοροποίηση, αλλά η κοινωνική διαφοροποίηση.

2.2.2 Χαρακτηριστικά προσφύγων

Η ιδιότητα του πρόσφυγα όμως είναι κυρίως μια υποκειμενική εμπειρία. Ένας ανώνυμος σημερινός πρόσφυγας θρηνεί απελπισμένα λέγοντας: *«Κατά κάποιον τρόπο, η ζωή του πρόσφυγα είναι απελπιστικά απλή και άδεια. Δεν έχει σπίτι, δεν έχει εργασία, ούτε αποφάσεις να πάρει ούτε αύριο, ούτε την επόμενη μέρα. Οι περισσότεροι από εμάς ελπίζουμε ότι θα υπάρξουμε ξανά, με κάτι περισσότερο από ένα όνομα»*. Ένας άλλος πάλι πρόσφυγας προσθέτει: *«Όταν φεύγεις για πάντα από την πατρίδα σου, αισθάνεσαι ότι είσαι ξεκρέμαστος, στον αέρα, χωρίς ρίζεις, χωρίς να μπορείς να ακουμπάς κάπου...»*

Ένας ακόμη πρόσφυγας, ο οποίος παρακολούθησε Πρόγραμμα Κατάρτισης Προσφύγων του Υπουργείου Εργασίας, γράφει στην αξιολόγησή του: *«Ο πρόσφυγας αναγκάστηκε να φύγει, ή τον διώξανε. Έφυγε και κουβαλάει στην πλάτη του πικρές εμπειρίες και εφιαλτικές στιγμές. Έχει έντονο το αίσθημα του φόβου για την τύχη της ζωής του, ένα φόβο που προέρχεται από τις κακοτυχίες, τα βασανιστήρια και τις ταλαιπωρίες που έχει περάσει προκειμένου να επιβιώσει. Ένα φόβο που τον συνοδεύει σε όλη του τη ζωή και που είναι αρκετά δύσκολο να υπερνικηθεί. Έφυγε και άφησε πίσω του την οικογένειά του, τους φίλους του και τα αγαπημένα του πρόσωπα....και είναι σίγουρος ότι δεν θα τους ξαναδεί...»*

Αυτή είναι μόνο μια αμυδρή εικόνα της υποκειμενικής εμπειρίας του πρόσφυγα που δεν χωράει σε λόγια: φόβος, ξεριζώμα από την πατρίδα, βιώματα με πολλαπλές απώλειες, απώλεια της πατρίδας, των αγαπημένων προσώπων, πένθος, διαταραχή της ταυτότητας, φόβος για τη ζωή του ακόμη και ενοχές επειδή ο ίδιος ζει ενώ κάποιοι άλλοι έχουν πεθάνει. Η αντικειμενική διάσταση της προσφυγικής ιδιότητας αναλύεται από την κοινωνιολογική σκοπιά.

Στη διεργασία ένταξης, οι πρόσφυγες παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά:

1. Εθνοκεντρισμός: Τάση που χαρακτηρίζει τους πρόσφυγες ως εθνοτική, ομαδική εμπειρία. Προσκολλώνται μεταξύ τους, ως μέλη της ίδιας εθνότητας,

έχοντας μεγάλη ανάγκη και επιθυμία να διατηρήσουν τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά για να αποφύγουν την αποξένωση και την απώλεια της πολιτισμικής και προσφυγικής ταυτότητας.

2. Ο πρόσφυγας ως «ξένος», «αλλοδαπός», όπως αντιμετωπίζεται συνήθως από τα μέλη της χώρας υποδοχής. Ο πρόσφυγας αισθάνεται συγχρόνως κοντά στα μέλη της κυρίαρχης κουλτούρας και μακριά από αυτούς, ως μέλος της δικής του κουλτούρας. Αυτή η ταυτόχρονη εγγύτητα και απόσταση σε δυο διαφορετικά επίπεδα, είναι που προκαθορίζει την αποδοχή καθώς και την απόρριψη από την κυρίαρχη κουλτούρα.
3. Ο πρόσφυγας ως μέλος της μειονοτικής ομάδας που εντείνει συναισθήματα απομόνωσης από το μέρος του και προκατάληψης και ρατσισμού από την πλευρά της κυρίαρχης κουλτούρας.

Η υποκειμενική και η αντικειμενική διάσταση της προσφυγικής ιδιότητας βιώνονται από το άτομο του πρόσφυγα όχι ως ξεχωριστές οντότητες και σε διαφορετικούς χρόνους, αλλά ταυτόχρονα και σε αλληλεπίδραση. Είναι το βίωμα του ατόμου με την ευάλωτη πλέον προσωπική ταυτότητα, σε αλληλοσυσχέτιση με το βίωμα του μέλους της εθνοτικής ομάδας, με ευάλωτη επίσης πολιτισμική, εθνοτική ταυτότητα. Θεωρείται ότι οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν ανασταλτικά στη διεργασία προσαρμογής και ένταξης του ατόμου στο νέο περιβάλλον. Αυτές οι αναστολές που εκφράζονται συχνά με έντονη αμφιθυμία, με δισταγμό, καχυποψία με μηχανισμούς άμυνας, όπως άρνηση, προβολή, απώθηση, παλινδρόμηση, αλλά και με μια βαθιά ώθηση και δύναμη για επιβίωση και ζωή, συχνά περιπλέκονται από τη στάση των μελών της κυρίαρχης κουλτούρας. Και αυτή η στάση σε όλες τις χώρες υποδοχής μετακινούμενων πληθυσμών είναι μια στάση που αρχίζει από ανοχή για να γίνει προκατάληψη ακόμη και ρατσισμός.

Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτήν τη γενικευμένη αντίδραση. Με «έκπληξη» ορισμένοι από εμάς αναγνωρίζουμε, ότι η

«παραδοσιακή φιλοξενία» των Ελλήνων τα τελευταία 10-15 χρόνια έχει αμφισβητηθεί από ορισμένους, έχει κλονισθεί από άλλους, ενώ ένα ποσοστό πάντα υποστηρίζει ότι ως Έλληνες εξακολουθούμε να είμαστε φιλόξενοι στους «ξένους», χωρίς προκαταλήψεις, στερεότυπα και στιγματοποίηση.

Το θέμα όμως αυτό είναι ευρύ και απαιτητικό και χρειάζεται επισταμένη έρευνα για εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων και θέσεων. Στα πλαίσια όμως της ανάλυσης του θέματος της ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών Υγείας-Πρόνοιας σε διαπολιτισμικές έννοιες και δεδομένα, η διευκρίνηση ορισμένων όρων θα βοηθήσει, ελπίζουμε, σε μια διαφορετική οπτική βασικών εννοιών, όπως της εθνότητας, της φυλής, αλλά και της προκατάληψης και στιγματοποίησης στερεοτύπων. Μόνο όταν δεχθούμε τη σχετικότητα αλλά και το ουσιαστικό νόημα αυτών των εννοιών, αρχίζουμε να συζητάμε για μια μορφή διαπολιτισμικής ευαισθητοποίησης.

Στην Ελλάδα, από το τέλος της δεκαετίας του 1980 σημειώθηκε σημαντική εισροή αιτούντων άσυλο προσφύγων, από χώρες ιδίως της Μ. Ανατολής και της Αφρικής, καθώς και μετακινούμενων πληθυσμών από την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, λόγω κοινωνικοπολιτικών μετασχηματισμών των χωρών αυτών. Η Ελλάδα, η οποία έχει κυρώσει τη Συνθήκη της Γενεύης (1958) και το Πρωτόκολλο, της Ν. Υόρκης (1967) περί «προστασίας των προσφύγων», είναι μια από τις χώρες όπου καταφεύγει σημαντικός αριθμός, είναι μια από τις χώρες όπου καταφεύγει σημαντικός αριθμός προσφύγων. Σήμερα υπάρχουν στην Ελλάδα περίπου 8.000 πρόσφυγες, αναγνωρισμένα από τις αρχές.

Η διεργασία προσαρμογής των προσφύγων σε ένα ξένο για αυτούς τόπο, συχνά από τραγικά γεγονότα στην πατρίδα τους, μετά από πολιτικές διώξεις, φυλακίσεις, βασανιστήρια και μετά από μια οδύσσεια φυγής, που μόνο αυτοί γνωρίζουν καλά, είναι επίπονη και δύσκολη.

Ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων προέρχεται από αγροτικές κοινωνίες,

όπου οι απαιτούμενες δεξιότητες και η συναλλαγή με την αγορά εργασίας είναι πολύ διαφορετικές από αυτές της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής. Συγχρόνως όμως, πολλοί από τους πρόσφυγες διαθέτουν ουσιαστικά και τυπικά προσόντα, τα οποία δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν εδώ στην Ελλάδα. Η αποξένωση, η φτώχεια και η αναγκαιότητα απασχόλησής τους για λόγους βιοποριστικούς, σε βοηθητικές, ευκαιριακές εργασίες, έχουν ως αποτέλεσμα την προσωπική αποθάρρυνση, τη χαμηλή αυτοεκτίμηση, την οργή, την απογοήτευση. Συχνά καταλήγουν στην κοινωνική περιθωριοποίηση, ακόμη και στην εκδήλωση ψυχιατρικών συμπτωμάτων.

Ακόμη δυσκολότερες είναι οι περιπτώσεις των προσφύγων που επιβίωσαν των βασανιστηρίων. Όμως, όσα άτομα τελικά φθάνουν στις χώρες αποδοχής και ξεκινούν μια διαδικασία ένταξης με αναζήτηση μιας οποιασδήποτε εργασίας αρχικά και στη συνέχεια με σταθερή προσπάθεια για να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο, αυτά είναι άτομα που έχουν μια βασικά συγκροτημένη προσωπικότητα, με δυνατό Εγώ. Είναι άτομα που κατάφεραν να ξεπεράσουν τις πολλαπλές κρίσεις, να επιβιώσουν παρά τις αντίξοες συνθήκες και να βρίσκονται σε μια διεργασία επανένταξης.¹¹

2.3 Άλλες μορφές ρατσισμού

2.3.1 Ρατσισμός απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες

Οι αρχαίοι Εβραίοι θεωρούσαν την ασθένεια και τα σωματικά ελαττώματα ένδειξη αμαρτίας. Μελέτες σωματικών και νοητικών διαφορών έχουν καταγραφεί από το 384 π.Χ. όταν ο Αριστοτέλης και αργότερα ο Διογένης, ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός, προσπαθούν να δώσουν κάποια ερμηνεία σε παρεκκλίσεις σωματικής και ψυχικής ανάπτυξης. Στην Αφρικανική ήπειρο, οι Μασάι θανάτωναν όσα παιδιά γεννιόντουσαν με κάποιο μειονέκτημα, ενώ στη φυλή Αζάντ, τα αγαπούσαν και τα προστάτευαν.

Στο μεσαίωνα πίστευαν ότι οι άνθρωποι με κάποιες διανοητικές ή σωματικές ατέλειες είχαν καταληφθεί από το διάβολο και γι' αυτό τους έκαιγαν. Στην Αναγέννηση, τους θεωρούσαν άτυχους και τους περιέθαλπαν σε ιδρύματα.

Στη σύγχρονη κοινωνία τα 2/3 του πλανήτη δεν παρέχουν ιδιαίτερα ιατρικά ή εκπαιδευτικά μέσα στους ανθρώπους με ειδικές ανάγκες. Ακόμη και ο επιστημονικός κόσμος εξακολουθεί να τους χαρακτηρίζει και να τους διαχωρίζει σωματικά, εκπαιδευτικά και συναισθηματικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό, ενώ η κοινή γνώμη έχει παραμείνει μυστηριωδών κολλημένη σε προκαταλήψεις (π.χ. οφείλεται η μειονεξία σε αμαρτίες γονέων ή θεία τιμωρία), σε λανθάνουσες απόψεις περί κληρονομικότητας ή /και μετάδοσης ενός προβλήματος ή /και σε φόβο/ αποστρέφεται προς οποιονδήποτε είναι «διαφορετικός».

Η στάση αυτή φθάνει, μερικές φορές, σε τέτοια άκρα ώστε όσοι έχουν κάποιες μειονεξίες θεωρούνται αντικείμενα μάλλον, παρά ανθρώπινα όντα και έχουν την ανάλογη αντιμετώπιση από την κοινωνία. Οι αρχικές παράλογες, προκατειλημμένες απόψεις, συχνά δίνουν τη θέση τους στο στίγμα και την περιθωριοποίηση αυτών των ανθρώπων.⁸

2.3.2 Ρατσισμός απέναντι στους ψυχικά ασθενείς

Στα ΜΜΕ και στην κοινή γνώμη, το άτομο που χαρακτηρίζεται ως ψυχικά ασθενείς θεωρείται ταυτόχρονα και ικανό να διαπράξει ένα οποιοδήποτε έγκλημα αιφνίδια, χωρίς λόγο, ωθούμενο από τις επιταγές μιας ανεξέλεγκτης μυστηριακής δύναμης, της τρέλας, που το εξουσιάζει ολοκληρωτικά. Το στερεότυπο του επικίνδυνου ψυχοασθενή, στέρεα θεμελιωμένο στην κοινή γνώμη, επιβεβαιώνεται συνεχώς μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον καθημερινό λόγο.

Όταν μάλιστα ένα ψυχικά ασθενές άτομο διαπράξει μια σοβαρή εγκληματική πράξη, η αναστάτωση της κοινής γνώμης αγγίζει τα όρια ενός

παροξυσμού, φρίκης και πανικού, υποδουλισμένη από τα εντυπωσιακά αφιερώματα των ΜΜΕ και τις διογκωμένες, αυθαίρετες περιγραφές που συμβάλλουν στη δημιουργία μιας αλλοιωμένης εικόνας για τον ψυχασθενή, δικαιώνοντας την αρνητική στάση του κοινού απέναντί του.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, οι ψυχωσικοί ασθενείς που απειλούνται από τον κοινωνικό αποκλεισμό:

- Παρουσιάζουν έλλειψη βασικών επαγγελματικών προσόντων και δεξιοτήτων αναζήτησης εργασίας, και δεν επωφελούνται της βοήθειας από τους αρμόδιους φορείς των κοινωνικών υπηρεσιών γεγονός που οφείλεται στην ανεπαρκή τους ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Αντιμετωπίζουν την προκατάληψη των εργοδοτών, γεγονός που δυσχεραίνει την ένταξή τους στην αγορά εργασίας.
- Στερούνται ή έχουν μειωμένα φυσικά προσόντα και άλλες δεξιότητες λόγω κακής ψυχικής υγείας.
- Αισθάνονται ότι βρίσκονται στο περιθώριο της ζωής ενώ συχνά αγνοούν τις υπηρεσίες παροχής βοήθειας, όταν βέβαια αυτές είναι διαθέσιμες.
- Δεν είναι ενημερωμένοι γύρω από τα εργασιακά τους δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.
- Η απομάκρυνσή τους από την αγορά εργασίας τους στερεί την ικανότητα να τα βγάλουν πέρα με επιτυχία με τις λειτουργίες του κρατικού μηχανισμού.
- Συχνά δείχνουν μια διάθεση παραίτησης στο να διεκδικούν τα δικαιώματά τους.⁹

Από μια έρευνα που έγινε στο τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου διαταραχή 15-22 ετών, διαπιστώθηκε ότι είναι κοινωνικά απομονωμένα, έχουν ελλιπή επαγγελματικά προσόντα (εκπαίδευση, κατάρτιση, εμπειρία) και

οικονομικά εξαρτώνται από τις οικογένειές τους.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην επαγγελματική τους προετοιμασία και ένταξης συνοπτικά είναι οι εξής:

1. Δυσκολίες εξαιτίας της φύσης της ίδιας της ασθένειας (άγχος, μειωμένη αντίληψη και αντανακλαστικά), επιβεβαιώνοντας την υπόθεση ότι στερούνται ή έχουν μειωμένα φυσικά προσόντα λόγω κακής ψυχικής υγείας.
2. Δυσκολίες σε προσωπικό επίπεδο (ελλιπής εκπαίδευση, ανεπαρκής επαγγελματική εμπειρία).
3. Κοινωνικά εμπόδια (ύπαρξη διακρίσεων και κοινωνικών προκαταλήψεων, ανυπαρξία υπηρεσιών εξυπηρέτησης των νέων)
4. Αισθάνονται ότι βρίσκονται στο περιθώριο της ζωής (εμάς θα πάρουμε; εμάς δε μας θέλουν) ενώ συχνά αγνοούν τις υπηρεσίες παροχής βοήθειας, όταν βέβαια αυτές είναι διαθέσιμες.
5. Δεν είναι ενημερωμένοι γύρω από τα εργασιακά τους δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.
6. Η απομάκρυνσή τους από την αγορά εργασίας τους στερεί την ικανότητα να τα βγάλουν πέρα με επιτυχία με τις λειτουργίες του κρατικού μηχανισμού.
7. Συχνά δείχνουν μία διάθεση παραίτησης στο να διεκδικούν τα δικαιώματά τους.

Οι σημαντικότερες προτάσεις των εκπροσώπων των φορέων που ασχολούνται με τα θέματα των ψυχωσικών, για τη βελτίωση της επαγγελματικής τους προετοιμασίας και ένταξης συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία:

1. Η επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη των ατόμων αυτών είναι ένα πολύπλευρο θέμα και ως εκ τούτου χρειάζεται πολύπλευρη αντιμετώπιση. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητη και αναγκαία η παράλληλη παροχή

επαγγελματικού προσανατολισμού και υποστήριξης στα άτομα αυτά.

2. Η συνεργασία και ο συντονισμός των φορέων που ασχολούνται με τη συγκεκριμένη ομάδα καθώς και η διασύνδεσή τους με εργοδότες απαιτούνται για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ψυχωσικών νέων. Η δημιουργία νέων δομών ειδικά γι' αυτή την ομάδα κρίνεται αναγκαία.
3. Οι αναδιαρθρωτικές παρεμβάσεις στο θεσμό του ΣΕΠ είναι απαραίτητες για την καλύτερη λειτουργία του. Συγκεκριμένα, αναφέρονται οι ακόλουθες προτάσεις:
 - Εκπαίδευση συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή του. Το πραγματικό ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών θα πρέπει να είναι το κριτήριο επιλογής όσων θα καταρτιστούν.
 - Περισσότερος χρόνος και μεγαλύτερη διάρκεια εφαρμογής του.
 - Ευκαιρίες για βιωματική μάθηση (ασκήσεις αυτογνωσίας, επισκέψεις σε επαγγελματικούς χώρους κλπ).
 - Συνεργασία εκπαιδευτικών / συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού με γονείς.
4. Προβολή θετικών προτύπων όχι μόνο ατόμων της ομάδας στόχου, αλλά και των φορέων που λειτουργούν υποδειγματικά.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι:

- Η κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των ψυχωσικών ασθενών μειώνει τις πιθανότητες υποτροπής τους.
- Σε ένα αναβαθμισμένο σύστημα επαγγελματικού προσανατολισμού δε θα πρέπει να αποκλείονται από τις προσφερόμενες υπηρεσίες άτομα που δε φοιτούν σε επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε λόγω ηλικίας είτε

γιατί δεν είναι για διάφορους λόγους ενταγμένα στο εκπαιδευτικό σύστημα και

 Ο επαγγελματικός προσανατολισμός μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην υπηρεσία της πρόληψης και της ψυχικής υγείας

Τέλος από τη μείωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και αναγκών των συγκεκριμένων ασθενών προκύπτουν οι παρακάτω συμβουλευτικές παρεμβάσεις:

1. Ενίσχυση αυτοεικόνας και αυτοεκτίμησης: Η χαμηλή αυτοεικόνα και αυτοεκτίμηση των ψυχωσικών ατόμων είναι ανασταλτικοί παράγοντες στη διαδικασία επιλογής επαγγέλματος και αναζήτησης για εργασία. Απαιτείται, λοιπόν, η ενίσχυσή τους για να ανακαλύψουν την πραγματική τους αξία, ώστε να μπορούν να διεκδικούν και να αποφασίζουν για το μέλλον τους.
2. Αναγνώριση και ανάπτυξη προσόντων που ήδη έχουν: τα στοιχεία της έρευνας έδειξαν ότι οι περισσότεροι ασθενείς δεν έχουν επαγγελματική κατάρτιση και εμπειρία, κατά συνέπεια έχουν ελλιπή προσόντα. Παρ' όλα αυτά, κάποιοι έχουν εργασθεί περιστασιακά και έχουν ικανότητες τις οποίες δεν αναγνωρίζουν. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να βοηθηθούν να αναγνωρίσουν τις ικανότητές τους και να τις αναπτύξουν.
3. Ενθάρρυνση για απόκτηση προσόντων: συχνά οι ασθενείς βιάζονται να κερδίσουν χρήματα και δεν έχουν υπομονή να σχεδιάσουν το προσωπικό τους πλάνο και να κινηθούν προς την πραγματοποίησή του. Γι' αυτό το λόγο, χρειάζονται βοήθεια να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα της απόκτησης προσόντων και να ενθαρρυνθούν σ' αυτή τους την προσπάθεια.
4. Διαμεσολάβηση με εργοδότες: Η αγορά εργασίας είναι σκληρή και τα άτομα με ψυχωσική διαταραχή, τον πρώτο καιρό τουλάχιστον, είναι ευαίσθητα και απογοητεύονται εύκολα. Οι υπεύθυνοι προώθησης στην

απασχόληση μπορούν να γίνουν η «γέφυρα» ανάμεσα στους εργοδότες και την ομάδα στόχο, ώστε η τελευταία να αποφύγει την αρχική απογοήτευση που μπορεί να οδηγήσει σε παραίτηση. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται σε αυτό το σημείο, έτσι ώστε να μη «βουλευτούν» οι νέοι και περιμένουν να λύνονται τα προβλήματά τους από τους άλλους.

Για να πραγματοποιηθούν τα παραπάνω, προτείνονται ακόμη τα εξής:

- ✓ Πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των εργοδοτών: Στόχος αυτής της ενέργειας θα είναι η ενημέρωση των εργοδοτών και η κατ' επέκταση άρση των προκαταλήψεών τους.
- ✓ Πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου: Και εδώ ο βασικός στόχος της ενέργειας θα είναι η άρση των προκαταλήψεων.
- ✓ Οργανωμένες κρατικές υπηρεσίες πληροφόρησης, συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού: Η ενημέρωση, η ψυχολογική υποστήριξη και ο επαγγελματικός προσανατολισμός θα πρέπει να προσφέρονται παράλληλα γιατί είναι πολύπλοκη ζήτηση, όπως είναι η επαγγελματική αποκατάσταση των ψυχωσικών ασθενών, χρειάζεται πολύπλευρη αντιμετώπιση.
- ✓ Προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο: Στόχος αυτών των προγραμμάτων θα είναι η απόκτηση επαγγελματικών προσόντων, η εξειδίκευση, έτσι ώστε να είναι πιο αποτελεσματική η ένταξη στην αγορά εργασίας.
- ✓ Απόκτηση επαγγελματικών προσόντων: Η επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη των ψυχωσικών ατόμων θα πρέπει να περιλαμβάνει ευκαιρίες για εκπαίδευση, κατάρτιση και ευκαιρίες για απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας.
- ✓ Συζητήσεις με ομάδες γονέων: Στόχο αποτελεί η στήριξη των ατόμων (γονείς)

που επηρεάζουν και συμβάλλουν στην επαγγελματική ένταξη των ψυχωσικών νέων καθώς και η καλύτερη κατανόηση των δυσκολιών και προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα της ομάδας στόχου.

- ✓ Βελτίωση λειτουργίας του σχολείου: Το σχολείο παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη των «νέων». Γι' αυτό χρειάζεται να μπορεί να προσφέρει όχι μόνο τις απαραίτητες γνώσεις αλλά και επαγγελματικό προσα-νατολισμό, συμβουλευτική και καθοδήγηση.⁹

2.3.3 Ρατσισμός απέναντι στους ομοφυλόφιλους

A. Ορισμοί

Η ομοφυλοφιλία είναι όρος που αναφέρεται στον σεξουαλικό προσανατολισμό και συγκεκριμένα στην έλξη ή σεξουαλική επιθυμία ενός ατόμου προς άτομα του ίδιου φύλλου. Παρατηρείται και μεταξύ ανδρών αλλά μεταξύ γυναικών. Στους άνδρες η ομοφυλοφιλία εμφανίζεται με την παθητική μορφή (ανδροφιλία) ή την ενεργητική (παιδεραστία). Η ομοφυλοφιλία ανάμεσα στις γυναίκες διακρίνεται στον τριβαδισμό και στο σαπφισμό.

Αρκετές φορές οι ομοφυλόφιλοι παρουσίαζαν ευφυΐα ανώτερη από το μέσο όρο και συχνά εμφάνιζαν καλλιτεχνικές τάσεις. Πολλοί έχουν πλήρη επίγνωση της κατάστασής τους και κυρίως της θέσης τους στην κοινωνία και το γεγονός αυτό, όπως και το ότι δεν είναι σε θέση να δημιουργήσουν οικογένεια, τους δημιουργεί πολλά ψυχικά προβλήματα.¹³

Σαν αδίκημα η ομοφυλοφιλία εξετάζεται μόνο μεταξύ των ανδρών, ενώ η ομόφυλη σχέση μεταξύ γυναικών δεν διώκεται. Αλλά και η ομοφυλοφιλία μεταξύ ανδρών δεν αποτελεί ειδικό αδίκημα, αλλά διώκεται μόνο αν ο ομοφυλόφιλος διαπράξει αδικήματα που αντιβαίνουν στους νόμους για την προστασία των ηθών.¹⁸

Ο όρος ομοφυλοφοβία που καθιερώθηκε από τον Βάνμπεργκ το 1972 για να

χαρακτηρίσει το φόβο κάποιου ατόμου για την ομοφυλοφιλία, ή την απειλή της, την οποία είτε πίστευε πως φέρει στο κορμί του και αμυνόταν γι' αυτό, είτε την έφεραν άλλα άτομα, «πολύ διαφορετικά» από τον ίδιο.¹

Η ομοφυλοφιλία παραμένει ταμπού στο συλλογικό υποσυνείδητο και στο άκουσμά της συνήθως ανακαλείται η εικόνα ενός άντρα με έντονη θηλυπρεπή συμπεριφορά. Οι άντρες κυρίως, όταν χρησιμοποιούν τη λέξη «ομοφυλόφιλος» σκέπτονται όχι τον άντρα που έχει σεξουαλική σχέση με ένα άλλον άντρα, αλλά αυτόν που είναι παθητικός. Στην ουσία οι άντρες, αντιμετωπίζοντας απωθητικά έναν ομοφυλόφιλο, απωθούν τα δικά τους γυναικεία χαρακτηριστικά. Ένας ομοφυλόφιλος ανασύρει στοιχεία όπως η ευαισθησία και η παθητικότητα που επιβεβαιώνουν την ομοφυλόφιλη πλευρά του.¹⁸

Η Elisabeth Badinter, θεωρεί ότι η ομοφυλοφοβία αφορά μόνο μια μειονότητα ανθρώπων. Συνδέεται με άλλες φοβίες και ειδικά με τη φοβία της ισότητας των φύλων. Οι ομοφυλόφοβοι είναι συντηρητικά άτομα, στενόμυαλα, προσκολλημένα στους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, εμφανιζόμενα σε άλλους πολιτισμούς.

Η ομοφυλοφοβία μπορεί να προέρχεται από κρυφούς, ομοφυλοφιλικούς πόθους ή από άγχος που προκαλεί το αντίκρισμα ενός θηλυπρεπούς άντρα σε πολλούς άντρες, ίσως γιατί φέρνει στο προσκήνιο τα δικά τους γυναικεία χαρακτηριστικά, όπως την ευαισθησία και την παθητικότητα, τα οποία θεωρούν δείγματα αδυναμίας.

Η ομοφυλοφοβία μπορεί να υιοθετηθεί από τους ίδιους τους ομοφυλόφιλους. Σ' αυτήν την περίπτωση δημιουργείται μέσα τους μια διαμάχη, ένας πόνος, που είναι το αποτέλεσμα του κοινωνικού στιγματισμού που δέχονται, παίρνουν προσωπικά και που ασκείται πάνω τους.¹

Τα βαθύτερα αίτια της μη αποδοχής της ομοφυλοφιλίας είναι το κοινωνικό

ένστικτο της επιβίωσης. Ο φόβος του θανάτου, της μη αναπαραγωγής. Το θέμα αναπαραγωγής δε μπορεί να επιτρέψει την ομοφυλοφιλία, γιατί σημαίνει αυτομάτως το θάνατο της ομάδας.

Ένας ομοφυλόφιλος όμως είναι ικανός βιολογικά να κάνει παιδιά. Πολλοί ομοφυλόφιλοι έχουν οικογένειες και όλοι εκφράζουν την επιθυμία να αποκτήσουν παιδιά. Η πεποίθηση όμως ότι η ομοφυλοφιλία των πατέρων θα «μεταδοθεί» ή θα «διδασθεί» στα παιδιά τους, απωθεί την ιδέα του ομοφυλόφιλου πατέρα.

Επίσης, ο παράγοντας θρησκεία έχει παίξει σημαντικό ρόλο στη μη αποδοχή της ομοφυλοφιλίας. Η συντηρητική θεραπευτική ιδεολογία προσφέρει συγκεκριμένους ρόλους στον άντρα και τη γυναίκα. Ο έρωτας έχει σκοπό την αναπαραγωγή. Η ομοφυλοφιλία παρέπεμπε ως φαινόμενο στα Σόδομα και τα Γόμορρα, παραπέμποντας στην τιμωρία, δηλαδή στην κόλαση.¹⁸

B. Κοινωνικές επιρροές - Κοινωνική αποδοχή

Φαίνεται ότι παρ' όλη την αναμφισβήτητη επιρροή του κοινωνικού περιβάλλοντος, τόσο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου όσο και στη διαμόρφωση και εδραίωση της ταυτότητα και του ρόλου του γένους, το ποσοστό ατόμων με νόμιμο ομοφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό παραμένει σταθερό. Βέβαια αλλάζει η δυνατότητα ή μη, της εκδήλωσης-έκφρασης του προσανατολισμού αυτού. Όπως αναφέρει ο κοινωνιολόγος F. Whitam που μελέτησε από κοντά και για μεγάλο χρονικό διάστημα ομοφυλοφιλικές κοινότητες σε πολλές χώρες του κόσμου:

 Οι κοινωνικές φόρμες και κανόνες δε διευκολύνουν αλλά ούτε εμποδίζουν τις ομοφυλοφιλικές τάσεις.

 Ομοφυλόφιλα άτομα εμφανίζονται σε όλες τις κοινωνίες σεβαστού μεγέθους, και μάλιστα σε ποσοστό σχεδόν ίδιο και σε σχέση με την κοινωνία και την εποχή.

 Ομοφυλόφιλες υποκουλτούρες εμφανίζονται σε κάθε κοινωνία με αρκετό πληθυσμό.

 Ομοφυλόφιλα άτομα από διάφορες κοινωνίες εμφανίζουν μεταξύ τους αρκετές ομοιότητες στα ενδιαφέροντα και τη συμπεριφορά.

 Σε όλες τις κοινωνίες παρατηρείται ένα ανάλογο συνεχές μεταξύ «αρρενωπών» και «θηλυπρεπών» ομολυλοφίλων.

Στις σύγχρονες κοινωνίες με τον μεγάλο ρόλο που διαδραματίζουν τα ΜΜΕ. Θα ήταν παράλογο να παραβλέψουμε την επιρροή τους στον ψυχισμό των παιδιών καθώς και στην επιλογή προτύπων. Ωστόσο δεν υπάρχουν ακόμη επαρκή στοιχεία που θα επέτρεπαν την ασφαλή συσχέτιση με το θέμα.⁷

Στην απογραφή που έγινε το 1976 από τους Μπρουν και Γκρην καταμετρήθηκαν 42 κοινωνίες με διαφορετικό πολιτισμό, για τις οποίες γνωρίζουμε τη στάση τους απέναντι στην ομοφυλοφιλία. Τα αποτελέσματα βεβαιώνουν ότι:

 Το 67,1% από αυτές έχουν αρνητική στάση προς αυτήν

 Το 40,9% την αποδοκιμάζουν έντονα ή και την καταδικάζουν

 Το 21,4% τη δέχονται ή την αγνοούν

Η συχνότητα της ομοφυλοφιλίας παρουσιάζει μια ιδιαίτερη κατανομή.

 Στο 41,4% των κοινωνιών η ομοφυλοφιλία υπάρχει, αλλά είναι ασυνήθιστη.

 Στο 58,6% είναι απούσα ή σπάνια

Τα στοιχεία αυτά είναι ενδεικτικά των προβλημάτων της κοινωνικής αποδοχής για την ομοφυλοφιλία, όπως αυτή εκδηλώνεται μέσα από την καθημερινή λειτουργία και πρακτική αλλά και σε ατομικό επίπεδο.¹

Από έρευνα που έγινε και δημοσιοποιήθηκε στην εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ» και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της κοινοτικής σφυγμομέτρησης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης (ευρωβαρόμετρο) που διεξάγει η Κομισιόν, διαπιστώθηκε ότι οι

έλληνες είναι κάθετα αντίθετοι στην ιδέα νομιμοποίησης των γάμων μεταξύ ομοφυλόφιλων, καθώς και στην υιοθεσία παιδιών από ζευγάρια ομοφυλοφίλων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτά, οι Έλληνες τάσσονται σε ποσοστό 84% εναντίον του γάμου ομοφυλοφίλων. Μόλις το 15% των συμπατριωτών μας αποδέχεται και συμφωνεί μ' αυτήν την ιδέα. Η Ελλάδα σ' αυτό το ζήτημα, που απασχολεί όλη την Ευρώπη, κατέχει την τρίτη από το τέλος θέση, με ακόμη πιο αρνητικές τοποθετήσεις των Κυπρίων και των Λετόνων.

Αντίθετα, η Ολλανδοί τάσσονται υπέρ (82%) οι Σουηδοί (71%) οι Δανοί (69%) και οι Βέλγοι (62%). Τα ποσοστά υπέρ της υιοθεσίας παιδιών από ζευγάρια ομοφυλοφίλων είναι ακόμη πιο αρνητικά και από αυτά για το γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Στην Ελλάδα, το 89% των ερωτηθέντων δηλώνει εναντίον αυτού του τύπου υιοθεσίας και μόλις το 11% τάσσεται υπέρ.

Ο μέσος κοινοτικός όρος υπέρ της υιοθεσίας βρίσκεται μόλις στο 32%, ενώ οι χώρες που μια πλειοψηφία τάσσεται υπέρ, είναι η Ολλανδία (69%) η Σουηδία (51%) το Βέλγιο (43%), η Ισπανία (43%) και η Γαλλία (33%). Η κοινωνικο-δημογραφική ανάλυση της Κομισιόν δείχνει ότι τις απόψεις αυτές τις υποστηρίζουν πολίτες άσχετα από την ηλικία τους, το επίπεδο εκπαίδευσης και τις πολιτικές προτιμήσεις τους.⁸

2.3.4 Άστεγοι

Η έλλειψη στέγης, ως κατάσταση παροδική ή μόνιμη, αποτελεί πολυσύνθετο πρόβλημα και δεν είναι ευδιάκριτο αν πρόκειται για αίτια αποτέλεσμα ή ανατροφοδότηση της ατομικής και κοινωνικής παθολογίας.

Η έλλειψη στέγης συνιστά έναν ισχυρό αποσταθεροποιητικό παράγοντα και αποτελεί, σχεδόν πάντα, επιστέγασμα σειράς προβλημάτων που σχετίζονται με την απώλεια εργασίας, προβλήματα υγείας, απώλεια οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών κα. Το άτομο υφίσταται το τραυματικό βίωμα της έξωσης που πέρα από την

αβεβαιότητα του «που θα πάω» χάνει προσωπικά του αντικείμενα που συνήθως αποτελούν και τη μοναδική του περιουσία που συνήθως «μένουν» στον ιδιοκτήτη ως αντίκρισμα των οφειλών του.

Σε σχετική ελληνική έρευνα οι άστεγοι που προσήλθαν στην Κοινωνική Υπηρεσία του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, για να εξυπηρετηθούν το διάστημα από Φεβρουάριο 1999 έως Φεβρουάριο 2002, ήταν το 27,44% στο σύνολο των περιστατικών (257 άτομα). Στον αριθμό αυτό δεν περιλαμβάνονται άστεγοι που εξυπηρετήθηκαν άμεσα κατά τη διάρκεια της «δουλειάς στο δρόμο», ούτε εμφανίζεται η συχνότητα προσέλευσής τους στην Κοινωνική Υπηρεσία.

Τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα είναι τα εξής:

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ: Στη συντριπτική τους πλειονότητα ήταν Έλληνες (85%). Παρότι ήταν αναμενόμενο πολύ μεγαλύτερο ποσοστό αλλοδαπών αστέγων - αναλογιζόμενοι ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας, αλλά και τον μεγάλο πανελλαδικά αριθμό οικονομικών μεταναστών και αιτούντων άσυλο- μόνο το 15% των αστέγων που ζήτησαν βοήθεια από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό ήταν αλλοδαποί. Αυτό μπορεί να αποδοθεί κυρίως στο ότι στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά οι αλλοδαποί κυρίως ζουν υπό συνθήκες μη επαρκούς στέγασης παρά ως άστεγοι αφού μπορούν να βρουν περιστασιακή εργασία που τους επιτρέπει να έχουν ένα μικρό εισόδημα. Επίσης καταφεύγουν στην ομαδική ενοικίαση διαμερισμάτων μειώνοντας τη συμμετοχή στο κόστος. Τέλος η χαμηλή προσέλευση οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι οικονομικοί μετανάστες και πρόσφυγες συχνά νιώθουν αποκλεισμένοι και δυσκολεύονται πολύ να προσεγγίσουν πηγές βοήθειας.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ: Οι άνδρες που προσέγγιζαν την υπηρεσία ήταν είναι αναμενόμενο -η συντριπτική πλειοψηφία, καθώς πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στο να συντηρούνται οι γυναίκες υπό στέγη, όπως η ύπαρξη παιδιού-ων, η πιθανή αλλαγή συντρόφου όταν προκύψει κίνδυνος, η καταφυγή στη γονική οικογένεια,

κα. Εξάλλου η έλλειψη στέγης -πλην ελαχίστων εξαιρέσεων- δεν είναι ξαφνικό γεγονός αλλά αποτελεί διαδικασία μακροχρόνια που πέρα από την απώλεια οικονομικών πόρων σημαίνει και την απώλεια κοινωνικών-οικογενειακών δεσμών, τη σωματική ή ψυχική αρρώστια, τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών ή αλκοόλ κα. Πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι οι περισσότερες γυναίκες που ζουν εκτός στέγης αντιμετωπίζουν πολλαπλά και δυσεπίλητα προβλήματα αλλά και η προσέγγισή τους είναι αρκετά δύσκολη κυρίως από άνδρες βοηθούς.

Σχετικά με την οικογενειακή του κατάσταση πέρα από τον μεγάλο αριθμό αγάμων -κυρίως των μικρότερων σε ηλικία- πρέπει να επισημάνουμε το αυξημένο ποσοστό αστέγων οι οποίοι είχαν παιδιά με τα οποία δεν έρχονταν σε επαφή κυρίως λόγω της κακής τους οικονομικής αλλά και γενικότερης κατάστασης και συχνά εξέφραζαν συναισθήματα ντροπής, πόνου ή και θυμού για τα παιδιά και τους συντρόφους τους.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ: Στην ηλικιακή ομάδα των 40-50 ετών βλέπουμε τη μεγαλύτερη συγκέντρωση, η οποία μπορεί να εκφράζει το αποτέλεσμα της απώλειας εργασίας σε παραγωγική μεν αλλά προχωρημένη ηλικία, κυρίως για ανειδίκευτους εργάτες, λόγω του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και της προηγούμενης επαγγελματικής τους ιδιότητας, πράγμα που καθιστά αυτήν την ηλικιακή ομάδα ιδιαίτερα ευάλωτη αν συνδυάσουμε και άλλες παραμέτρους όπως οικογενειακή κατάσταση, φύλο, κλπ.⁹

Σκοπός με τη δουλειά στο δρόμο δεν είναι η επίλυση προβλημάτων αλλά η προσπάθεια άμβλυνσης των αναστολών ανθρώπων που βιώνουν τον αποκλεισμό και πολλές φορές αυτοαποκλείονται από πηγές βοήθειας. Στον ίδιο χώρο που κινείται ο άστεγος με όλα του τα προβλήματα, κινούνται και άνθρωποι που είναι φορείς λύσεων των προβλημάτων.

Αυτός ο τρόπος προσέγγισης διέπεται από σύμπλεγμα κανόνων που επιβάλλει η ίδια η οργάνωση, η δεοντολογία του επαγγελματία και του εθελοντή, οι

ιδιαιτερότητες της ομάδας στόχου. Οι νόμοι του δρόμου παρόλο που -εγκεφαλικά- συνιστούν απειλή είναι αυτοί που προστατεύουν τον street worker, αρκεί ο ίδιος να μην παραβεί το δικό τους ρόλο και όρια.

- Στο δρόμο δεν υπάρχει η ασφάλεια που προσφέρει η υπηρεσία.
- Απουσιάζει το αίτημα για βοήθεια και πρέπει να δοθεί μια ελάχιστη πλατφόρμα για τη διατύπωσή του.
- Γνωστοποιείται η δυνατότητα πρόσβασης στην υπηρεσία
- Γίνεται επαφή χωρίς σημαντική ψυχολογική έκθεση του εξυπηρετούμενου.
- Αποφεύγουμε να τον εκθέσουμε στην ταλαιπωρία της προσωπικής εξομολόγησης η οποία επαναλαμβάνεται σχεδόν καθημερινά σε ανύποπτο για τους περισσότερους χρόνο, από τους υπόλοιπους μη άστεγους, με αδιάκριτες ερωτήσεις και παρατηρήσεις.
- Χρησιμοποιείται «ενισχυτής» όπως υλική παροχή με πρακτικά ωφέλιμο περιεχόμενο που ανακουφίζει έστω και λίγο τον άστεγο και δίνει τη δυνατότητα για πρώτη επαφή.
- Παράλληλα με την προσέγγιση των αστέγων γίνεται και ενημέρωση όσων πολιτών το ζητούν για τη δραστηριότητα. Σκοπός η ευαισθητοποίηση της κοινότητας.

Από τη στιγμή που ο εξυπηρετούμενος προσεγγίζει την οργάνωση, ο λειτουργός δρόμου γίνεται ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον άστεγο, την οργάνωση που εκπροσωπεί και τις άλλες υπηρεσίες. Υπάρχει γενικά αδυναμία προσφοράς ουσιαστικής βοήθειας από κυβερνητικούς και μη οργανισμούς κοινωνικής πρόνοιας. Ο δυσανάλογα μικρός αριθμός εξυπηρετούμενων, δεν δίνει μεγάλα περιθώρια συστηματικής εργασίας για την ενδυνάμωση του ατόμου, τη μεταστροφή της παθητικότητας σε ενεργό συμμετοχή για τη λύση του προβλήματος. Η έλλειψη ή -στην καλύτερη περίπτωση- η ανεπάρκεια των

υποστηρικτικών δομών καθιστά επισφαλή την αποτελεσματικότητα στην προσπάθεια παροχής βοήθειας, προκαλώντας ταλαιπωρία λόγω άσκοπων παραπομπών στο δαιδαλώδες κοινωνικο-προνοιακό σύστημα.

Η ανάπτυξη δικτύου υπηρεσιών με τη συνεργασία κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων και η εκμετάλλευση της εμπειρίας με την υλοποίηση προτάσεων όπως αυτές που ακολουθούν μπορεί να φέρει αποτελέσματα σ' ένα -ευτυχώς- αρχόμενο για την χώρα μας αλλά συνεχώς διογκούμενο κοινωνικό πρόβλημα.

- Η επέκταση του θεσμού καθημερινής προσφοράς φαγητού
- Η δημιουργία λουτρών και πλυντηρίων για να εξασφαλιστεί η ατομική καθαριότητα.
- Η δημιουργία καταλυμάτων μερικής φιλοξενίας (μόνο για τις βραδινές ώρες)
- Η αύξηση του αριθμού κλινών σε ξενώνες φιλοξενίας
- Διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης
- Δίκτυο πληροφόρησης και εξεύρεσης εργασίας
- Εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου ασφάλισης και περίθαλψης
- Ευέλικτες δομές παροχής ψυχιατρικής βοήθειας που να λειτουργούν σε συνεργασία με οργανώσεις που ήδη δουλεύουν στο δρόμο (street worker) με άστεγους για καλύτερη προσέγγιση του χρήστη της υπηρεσίας αντί να περιμένουν συνήθως σε οξεία φάση
- Επιδοματική πολιτική προσαρμοσμένη στις ανάγκες
- Παρέμβαση στην αγορά ενοικίων
- Τολμηρές αποφάσεις στον τομέα της πολιτικής στέγασης

Περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης έχουν πολλά να προσφέρουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος των αστέγων. Έχουν εκπονηθεί προγράμματα

άμεσης αποκατάστασης άστεγου πληθυσμού και μάλιστα από συνθήκες μεγάλης πίεσης τόσο αριθμού ατόμων προς αποκατάσταση όσο και χρόνου, αρκεί να υπάρχει η βούληση για ουσιαστική παρέμβαση.

Οι ανάγκες των οργανώσεων παροχής βοήθειας είναι και αυτές ποικίλες. Αφορούν τη δικτύωση κυβερνητικών και μή οργανώσεων. Την ικανότητα να κινούνται ευέλικτα με βάση τη μελέτη του προβλήματος, το σχεδιασμό, την ανάπτυξη εξειδικευμένων προγραμμάτων. Την ευαισθητοποίηση της ευρύτερης κοινότητας, την εκπαίδευση και αξιοποίηση του εθελοντικού δυναμικού. Τέλος τη διεκδίκηση μεγαλύτερων κονδυλίων για την υλοποίηση των παραπάνω, παρόλο που η τάση είναι προς μείωσή τους.¹⁰

2.3.5 Α) Ρατσισμός και τσιγγάνοι

Οι Έλληνες Ρομάνοι (τσιγγάνοι) αποτελούν μέλη της πολυπληθέστερης και της πιο αδικημένης ίσως διακρατικής μειονότητας στην Ευρώπη. Οι Roma είναι πληθυσμοί παραδοσιακά νομαδικοί που βρίσκονται πια κατά ένα μεγάλο ποσοστό στα όρια της ένταξης στις κοινωνίες όπου ζουν. Είναι τα παραδοσιακά θύματα ακραίων ρατσιστικών προκαταλήψεων σχετικά με τη φιλοσοφία, τον τρόπο ζωής και τις επιλογές των κοινοτήτων τους.

Τα θεμελιώδη δικαιώματά τους παραβιάζονται και εξακολουθούν να παραβιάζονται συστηματικά σε όλα τα κράτη. Οι Roma κατά την ιστορική εξέλιξη των κοινοτήτων τους έχουν υιοθετήσει τρόπους ζωής και παραδόσεις που διαφέρουν από τα ήθη της πλειοψηφίας, θεωρούνται όμως από τους ίδιους θεμελιώδη στοιχεία της συλλογικής τους ταυτότητας και πηγή υπερηφάνειας του λαού τους. Οι τσιγγάνοι ανήκουν σε διάφορες «φυλές», δεν αποτελούν δηλαδή μια απόλυτα ομοιογενή ομάδα όλοι όμως αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα. Η πλειονότητα των ελλήνων Ρομά είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι που μιλούν τη γλώσσα «Βλάχουρα Ρόμα». Οι περισσότεροι Ρομά που ζουν στην Δ. Θράκη είναι Μουσουλμάνοι. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεγάλη εισροή Ρομά

αλβανικής καταγωγής από την Αλβανία, της περιοχές της τέως Γιουγκοσλαβίας κλπ., γεγονός που οξύνει το ήδη οξύτατο πρόβλημα των Ρομά στην Ελλάδα. Η θέση των Ρομά είναι σε γενικές γραμμές δυσμενέστατη εφόσον παραμένουν η πιο αδικημένη και περιθωριοποιημένη κοινωνική ομάδα στην Ελλάδα. Υπάρχει ωστόσο πολύ μεγάλη διαφορά οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης μεταξύ των διαφόρων τσιγγάνικων ομάδων. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε ομάδα είναι ως εκ τούτου διαφορετικής τάξης. Η πιο ενταγμένη ομάδα αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα ισότιμης αντιμετώπισης, από το ελληνικό κράτος και τους μη τσιγγάνους Έλληνες αφού είναι θύμα καθημερινών και αλληπάλληλων ρατσιστικών διακρίσεων. Η πολυπληθέστερη ομάδα των σκηνιτών όμως παρουσιάζει επιπλέον οξύτατο πρόβλημα επιβίωσης.

Οι τσιγγάνοι ζουν σε παράγκες, μέσα στα σκουπίδια, χωρίς νερό, τουαλέτες, φως, στο έλεος των καιρικών φαινομένων και των επιδημιών. Έτσι οι τσιγγάνικοι καταυλισμοί αποτελούν εστίες μόλυνσης και παραβατικότητας, με αποτέλεσμα οι μη τσιγγάνοι δημότες να θεωρούν την παρουσία τσιγγάνων ντροπή και υποβάθμιση για την κοινότητά τους.

Η κατάσταση της υγεία τους, ιδίως των σκηνιτών είναι επισφαλής λόγω των κάκιστων συνθηκών διαβίωσής τους αλλά και της εξαπλούμενης χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Σύμφωνα με έρευνα των Γιατρών του Κόσμου το 2002 σε κάποιες κοινότητες σκηνιτών μέχρι και το 99% ήταν προσβεβλημένο από τον ιό της ηπατίτιδας Α. Το 50% είχε επίσης εκτεθεί στον ιό της ηπατίτιδας Β.

Η σχολική φοίτηση των τσιγγάνων -εκτός του ότι είναι εκτός παραδοσιακού αξιακού κώδικα είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες όπως η μετακίνηση εργασία, η απόσταση από το σχολείο, η έλλειψη κατάλληλης και μόνιμης στέγης κλπ. Είναι δηλαδή γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο αναγκάζονται να επιβιώνουν οι τσιγγάνοι είναι άκρως ανταγωνιστικός προς το σχολείο γι' αυτό και το 60% περίπου του συνόλου είναι αναλφάβητο.

Επίσης ο αποκλεισμός τους από την αγορά εργασίας έχει αλυσιδωτές επιδράσεις στη ζωή τους συνολικά, δεδομένου ότι δεν τους καταδικάζει μόνο η φτώχεια αλλά τους ωθεί ολοένα και περισσότερο στην παραβατικότητα και δη στη διακίνηση ναρκωτικών. Το αποτέλεσμα είναι η δραματική χειροτέρευση της υγείας τους αλλά και της σχέσης τους με τους υπόλοιπους Έλληνες και τις αρχές. Υπογραμμίζονται ότι οι γυναίκες Ρομά είναι σε ακόμη δυσμενέστερη μοίρα αφού απουσιάζουν εντελώς από την αγορά εργασίας.

Η ελληνική κοινωνία δυσανεκτική, όπου και όταν ανέχεται δεν αποδέχεται. Και αν κατανοεί, δεν συγχωρεί. Και αν εξουδετερώνει, αρνείται να εντάξει. Και όταν είναι υποχρεωμένη να εντάξει δεν εντάσσει, αφομοιώνει όπου μπορεί τις πολιτισμικές διαφορές. Είναι μια κοινωνία έντονα μονοπολιτισμική και εσωστρεφής στις ίδιες της ιστορικές της επιλογές.¹⁵

B) Διερεύνηση της συμπεριφοράς των τσιγγάνων σε θέματα υγείας

Ανάμεσα στα βασικά καθήκοντα των επαγγελματιών υγείας είναι και ο προσανατολισμός των διαφορετικών πολιτισμικά πληθυσμών σε δραστηριότητες που άγουν στην ατομική και συλλογική ενεργοποίηση για ανάληψη πρωτοβουλίας προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης της δικής τους ταυτότητας την προάσπιση και τη βελτίωση του επιπέδου της υγείας τους και την υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής που συμβάλλει στην κοινωνική ανάπτυξη του τόπου. Μεταξύ των ομάδων ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμικό προφίλ. Οι τσιγγάνοι είναι εκείνοι που παραδοσιακά έχουν υποστεί την κοινωνική απομόνωση, τον στιγματισμό και τις φυλετικές διακρίσεις.

Η τσιγγάνικη κοινωνία αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα μιας «κλειστής» κοινωνίας, που χρησιμοποιεί σε εξαιρετικά περιορισμένη έκταση τα δίκτυα υποστήριξης (υγειονομικό, εκπαιδευτικό, κλπ.) της ευρύτερης κοινότητας, με

αποτέλεσμα να στερούνται τα μέλη της τα αγαθά και τις υπηρεσίες που αυτή μπορεί να τους προσφέρει. Αποτελέσματα ερευνών δείχνουν ότι οι τσιγγάνοι απολαμβάνουν το χαμηλότερο επίπεδο υγείας και ευεξίας. Για τον λόγο αυτό, οι επαγγελματίες φροντίδας υγείας της χώρας μας πρέπει να στρέψουν την προσοχή τους στον τσιγγάνικο πληθυσμό, ο οποίος φαίνεται να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα υγείας και έχει ανάγκη προγραμμάτων αγωγής υγείας.

Οι ιδιαίτεροι πολιτισμικοί παράγοντες ευνοούν την εμφάνιση μεταδοτικών νοσημάτων, την υιοθέτηση ανθυγιεινών διαιτητικών συνηθειών και την κατάχρηση ουσιών, όπως το αλκοόλ και τα παραισθησιογόνα. Θέτουν επίσης σε κίνδυνο την υγεία του παιδικού πληθυσμού, στον οποίο η κακοποίηση είναι συχνή, ενώ η εμβολιαστική κάλυψη είναι μικρή.

Μεγάλο ποσοστό του τσιγγάνικου πληθυσμού δεν τηρεί τους απαραίτητους κανόνες υγιεινής διατροφής, λόγω των κακών συνθηκών διαβίωσης. Το κάπνισμα ξεκινά νωρίς στην εφηβική ηλικία, ενώ είναι υψηλός ο επιπολασμός των νοσημάτων του αναπνευστικού συστήματος.

Στην τσιγγάνικη κουλτούρα, η παχυσαρκία ισοδυναμεί με σωματική δύναμη και κοινωνική ευρωστία, ενώ το να είναι κάποιος αδύνατος θεωρείται σημάδι χαμηλής κοινωνικοοικονομικής κατάστασης.

Έρευνες έχουν δείξει ότι η κατανάλωση οινοπνεύματος γίνεται αντιληπτή νοητικά από τους τσιγγάνους ως η διχοτόμος μιας δύναμης που μπορεί να κάνει καλό ή κακό.

Οι πολιτισμικές αξίες, επηρεάζονται σημαντικά από τα εθνοϊστορικά γεγονότα της φυλής των τσιγγάνων. Έτσι, για την πρόληψη και τη θεραπεία της νόσου, οι πληθυσμοί με πολιτισμική διαφορετικότητα χρησιμοποιούν ένα ευρύ φάσμα παραδοσιακών (ζεμάτιασμα) εναλλακτικών αλλά και επιστημονικών μεθόδων αντιμετώπισης ταυτόχρονα.

Συμπερασματικά, οι ποικίλες επιδράσεις που δέχεται η τοιγγάνικη κοινωνία από την ευρύτερη κοινότητα δεν επιφέρουν ουσιαστικές μεταβολές στον τοιγγάνικο πληθυσμό. Οι τοιγγάνοι συνεχίζουν να διατηρούν την ταυτότητά τους και την ιδιαίτερη κουλτούρα τους, έτσι όπως αυτή εκφράζεται στις καθημερινές δραστηριότητές τους, συμπεριλαμβανομένων των υγειονομικών συμπεριφορών. Για όλους αυτούς τους λόγους, η διερεύνηση των στάσεων των τοιγγάνων σχετικά με τα θέματα υγιεινής διαβίωσης έχει μεγάλο ενδιαφέρον.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Λάρισα, το δείγμα αποτελούσε 200 άτομα από τα οποία το 30% ήταν άντρες και το 70% γυναίκες. Η μέση ηλικία του δείγματος ήταν τα 35 χρόνια. Η πλειοψηφία των τοιγγάνων ήταν αναλφάβητοι και παντρεμένοι. Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη χρήση ενός ανώνυμου ερωτηματολογίου, κατόπιν επίσκεψης στο φυσικό τους χώρο. Σχετικά με την ασφάλισή τους, το 51% έχουν ασφάλιση απορίας, το 7% είναι ασφαλισμένο στο ΙΚΑ, το 16% στο ΤΕΒΕ, το 14% στο ΟΓΑ και το 4% στο ΤΙΚΤΕ. Μόνο το 31% που δηλώνει ως επάγγελμα υπάλληλος αναφέρει ότι ο εργοδότης τους δίνει τα ένσημα που δικαιούνται. Από την ανάλυση των δεδομένων βρέθηκε ότι κατά μέσο όρο οι τοιγγάνοι του δείγματος είχαν 4 παιδιά. Το 50% των μητέρων απέκτησαν το πρώτο τους παιδί μέχρι την ηλικία των 17 ετών.

Πληροφορίες για τον εμβολιασμό των παιδιών δόθηκαν από τις μητέρες. Η εμβολιαστική κάλυψη των παιδιών είναι χαμηλή. Το μικρό ποσοστό της εμβολιαστικής κάλυψης κατά της ηπατίτιδας Α και Β αποτελεί ένα μείζον θέμα της δημόσιας υγείας, δεδομένων και των συνθηκών διαβίωσής τους. Αυτό ερμηνεύει και τον υψηλό επιπολασμό μεταδοτικών νοσημάτων στον τοιγγάνικο πληθυσμό.

Αναφορικά με τον προσδιορισμό της υγείας, ο υπό έρευνα πληθυσμός πίστευε ότι «η υγεία είναι η απουσία της ασθένειας, της ανικανότητας και του πόνου». Ο ορισμός αυτός αφορά αποκλειστικά στη βιολογική και σωματική διάσταση της έννοιας της υγείας, με σημείο αναφοράς το σώμα, την καλή κατάσταση του οποίου θεωρούν σημαντική για την εκπλήρωση των καθημερινών τους δραστηριοτήτων.

Ο προσδιορισμός της υγείας ως απώλειας ταιριάζει με τον αρνητικό ορισμό της υγείας: σύμφωνα με τον αρνητικό ορισμό, η υγεία ταυτίζεται με την απουσία σημείων και συμπτωμάτων κάποιας νόσου ή αναπηρίας. Η υγεία δηλαδή, οφείλεται σε σχέση με κάτι που δεν υπάρχει ή απουσιάζει. Αυτή η διάσταση της υγείας αποτελεί μέρος των αντιλήψεων των απλών ανθρώπων για την υγεία.

Η αναδιάρθρωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των επιστημών φροντίδας υγείας και πρόνοιας και η επέκταση της κλινικής τους άσκησης στον τοιγγάνικο πληθυσμό θα βοηθήσουν στην προαγωγή της θεραπευτικής και επαγγελματικής σχέσης μαζί τους. Εκπαιδευτικά προγράμματα με έμφαση στην διαπολιτισμική παράμετρο θα προωθήσουν μια επαγγελματική παρέμβαση που θα είναι συμβατή με τις πολιτισμικές αξίες του εκάστοτε πληθυσμού στον οποίο προσφέρονται υπηρεσίες υγείας και φροντίδας. Επίσης, τα αποτελέσματα μελλοντικών ερευνητικών προγραμμάτων σε τοιγγάνους άλλων περιοχών μπορεί να επιτρέψουν τη σύγκριση και τη γενίκευση των αποτελεσμάτων.¹²

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

3.1 Επαγγελματίες υγείας και ρατσισμός

Οι επαγγελματίες υγείας και πρόνοιας, ως μέρος ενός κοινωνικού συνόλου όπου διεξάγονται οι ανωτέρω διεργασίες και αλληλεπιδράσεις, ενσωματώνουν μέχρι ενός βαθμού την περιρρέουσα ατμόσφαιρα του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος στην αναπτυξιακή τους πορεία. Κατά την εκπαίδευσή τους, η οποία συνεχίζεται και στην επαγγελματική τους ζωή, μέσα από τη γνώση, την εμπειρία και κυρίως την προσωπική διεργασία βιωμάτων και συναισθημάτων, αποκτούν σταδιακά **επίγνωση** των στάσεών τους και ιδιαίτερα των προκατειλημμένων. Και αυτή είναι μια διεργασία περίπλοκη, που διαρκεί όσο και η επαγγελματική ζωή.

Στη διαπολιτισμική πρακτική, η ευαισθητοποίηση του επαγγελματία ξεκινά από διεργασίες αυτοαντίληψης της δικής του εθνικής ταυτότητας, των προσωπικών του προκαταλήψεων, όχι μόνο έναντι των εθνοτικών ομάδων, αλλά και ως στάση ζωής, προς οποιεσδήποτε ομάδες θεωρούνται διαφορετικές ως προς τις αξίες και τις στάσεις της κυρίαρχης κουλτούρας. Η ευαισθητοποίηση στην πρακτική κατά των διακρίσεων σε σχέση με την καταγωγή, τη φυλή, τη θρησκεία, την κοινωνική τάξη, το γένος, την αναπηρία και άλλες μορφές διαφορετικότητας, αποτελεί μια ευρύτερη διεργασία επαγγελματικής στάσης, αξιών, γνώσεων και δεξιοτήτων.

Από την ανωτέρω ευαισθητοποίηση, όπως και από τη διευκρίνιση και γνώση ορισμένων όρων, από το σεβασμό και τη γνώση της ιστορίας, τη παράδοσης, τη δομής και λειτουργίας της οικογένειας και της κοινωνίας κάθε εθνοτικής ομάδας, από την προσαρμογή τεχνικών και δεξιοτήτων στις ιδιαιτερότητες της εθνοτικής ομάδας, ξεκινάει και δομείται η σωστή στάση και πρακτική προς την πολυπολιτισμικότητα. Η αλληλοδιαπλοκή και ο αλληλοεπηηρεασμός μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών, σταδιακά αναμένεται να διαμορφώσει νοοτροπίες, στάσεις, τρόπο ζωής, σκέψης και συμπεριφοράς.

Οι πρόσφυγες και μετανάστες δε θα θεωρούνται πλέον ότι «δέχονται» μόνο προστασία και άσυλο από τις χώρες υποδοχής, αλλά «δίνουν» επίσης κάποια από τα χαρακτηριστικά της δικής τους κουλτούρας, αφυπνούν συνειδήσεις,

ευαισθητοποιούν αργά αλλά σταθερά κάποιες ομάδες του πληθυσμού της χώρας υποδοχής. Αυτή η διαδικασία είναι λανθάνουσα, αργή αλλά σταθερή, διαμορφώνει ένα παγκόσμιο πολυπολιτισμικό περιβάλλον, όπου ο «ξένος» θα έχει περισσότερες ευκαιρίες για αποτελεσματική υποστήριξη και επανένταξη στο νέο του περιβάλλον.¹¹

3.2 Ο ρόλος της συμβουλευτικής στην αντιμετώπιση της προκατάληψης και τον ρατσισμό

Όλο το θεωρητικό οικοδόμημα της Συμβουλευτικής ως μεθόδου παρέμβασης που βασίζεται στην ιδεολογία, γνώση και αξίες του δυτικού πολιτισμού, αμφισβητείται και αναπροσαρμόζεται για την καταπολέμηση του ρατσισμού.

Ειδικά για τις εθνοτικές ομάδες χρησιμοποιείται συστηματικά η τεχνική της ενσυναίσθησης. **Ενσυναίσθηση** είναι η παροδική ταυτοποίηση του ειδικού με το άτομο, το μερικό βίωμα των γεγονότων και συναισθημάτων του. Η ενσυναίσθηση αναφέρεται όχι μόνο στην κατανόηση των συναισθημάτων και προβλημάτων του ατόμου στο γνωστικό επίπεδο, αλλά και στο συναισθηματικό.

Η θεωρία της Κρίσης, ωστόσο εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ευρέως ως η κατ' εξοχήν θεραπευτική παρέμβαση.

Η διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση για τους επαγγελματίες Υγείας και Πρόνοιας, διευκολύνεται και μεθοδεύεται στο χώρο της εκπαίδευσης, μέσα από μεθοδολογικά σχήματα και μοντέλα που συνεχώς δοκιμάζονται. Ενδεικτικά αναφέρονται δυο μοντέλα διδασκαλίας:

α) Η ολοκληρωμένη διδασκαλία στην οποία διαπολιτισμικές έννοιες υπεισέρχονται σε όλα τα μαθήματα. Το μοντέλο αυτό λειτουργεί μέχρι ενός βαθμού προληπτικά, εφόσον εισαχθεί και στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Καλύπτει δηλαδή κάποια μορφή ευαισθητοποίησης για τις μελλοντικές γενιές. Όμως και για τα μαθήματα Τμημάτων Υγείας-Πρόνοιας, η μέθοδος αυτή ενδείκνυται και ήδη εφαρμόζεται στο εξωτερικό.

β) Η ξεχωριστή διδασκαλία μαθημάτων που αναφέρονται στις εθνοτικές ομάδες, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη συνακόλουθη ευαισθητοποίηση στην πολυπολιτισμικότητα. Και στις δυο περιπτώσεις, για τους επαγγελματίες υγείας- πρόνοιας αναλύονται έννοιες διαπολιτισμικής συμβουλευτικής και ιδιαίτερα η επαγγελματική σχέση, η συνέντευξη μέσω διερμηνέα, ειδικές δεξιότητες παρέμβασης, η μεταβίβαση και η αντιμεταβίβαση.

Παράλληλα, στην επαγγελματική πράξη σκόπιμο είναι να προσλαμβάνονται και επαγγελματίες-μέλη των εθνοτικών ομάδων, οι οποίοι έχουν προσωπική γνώση και βιώματα της δικής τους εθνοτικής κουλτούρας. Με αυτόν τον τρόπο απαλείφονται οι δυσκολίες που ήδη αναφέρθηκαν για τον επαγγελματία/ειδικό που ανήκει στην κυρίαρχη κουλτούρα.

Τα τελευταία χρόνια πολλές διαπολιτισμικές οργανώσεις προσλαμβάνουν τους «διαπολιτισμικούς μεσολαβητές ή κοινωνικούς βοηθούς». Πρόκειται για εκπαιδευμένα άτομα, μη επαγγελματίες, που ανήκουν στην εθνοτική ομάδα, συνεργάζονται με τους επαγγελματίες και αποτελούν το συνδετικό κρίκο μεταξύ των μελών της εθνοτικής ομάδας και του δικτύου των κοινωνικών/ιατρικών οργανώσεων της κυρίαρχης κουλτούρας.¹¹

3.3 Άλλοι τρόποι αντιμετώπισης

Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι αντιμετώπισης του ρατσισμού θα μπορούσαν να συνοψιστούν στους εξής τομείς:

- Κοινωνική παιδεία/ευαισθητοποίηση των πολιτών. Υποχρέωση του κάθε πολίτη να κρίνει σωστά για να μην πέφτει θύμα προπαγάνδας. Η παιδεία πρέπει να είναι ανθρωπιστική και να βασίζεται στην κοινή λογική και στα αισθήματα αλληλεγγύης.
- Πολιτική ηγεσία. Να μην ενθαρρύνει ρατσιστικές εκδηλώσεις/πρακτικές. Παράλληλα πρέπει να ασκεί υπεύθυνη πολιτική για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, για τους αλλοεθνείς και τις μειονότητες.

- Η διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης πρέπει να γίνεται στη σωστή της διάσταση. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι πολιτισμοί αλληλοσυμπληρώνονται και ότι δεν υπάρχουν στεγανά ανάμεσά τους.
- Τα Μ.Μ.Ε. χρειάζεται να μην καλλιεργούν ρατσιστικά πρότυπα και αντιλήψεις. Να προβάλουν τα αντιρατσιστικά μηνύματα πνευματικών ανθρώπων, καθώς και τα επιστημονικά δεδομένα στο θέμα.
- Οι πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των λαών και η επαφή με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους είναι ένα ακόμη μέσον καταπολέμησης ρατσισμού.
- Κοινωνική συνείδηση, η οποία θα θέτει το συλλογικό καλό πάνω από το ατομικό.
- Η οικογένεια πρέπει να μην περνάει απαρχαιωμένες ιδέες και προκαταλήψεις στα νεαρά μέλη της.
- Οι Διεθνείς Οργανισμοί μπορούν να επιβάλλουν κυρώσεις, οικονομικές και διπλωματικές, σε όλους όσους καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και δε σέβονται την ανθρώπινη υπόσταση του κάθε ανθρώπου.⁵

3.4 Αρχές της UNESCO για τις φυλές και τις φυλετικές προκαταλήψεις

Άρθρο πρώτο:

1. Όλα τα ανθρώπινα όντα ανήκουν στο ίδιο γένος και έχουν την ίδια προέλευση. Γεννιούνται με ίση αξιοπρέπεια και δικαιώματα και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ανθρωπότητας.
2. Όλες οι ομάδες και όλα τα άτομα δικαιούνται να είναι διαφορετικά, να θεωρούν ότι είναι διαφορετικά και να θεωρούνται διαφορετικά από τους άλλους. Ωστόσο, η ποικιλία των τρόπων ζωής και το δικαίωμα στη διαφορά δεν επιτρέπεται σε καμιά περίπτωση να χρησιμεύουν ως πρόφαση για φυλετικές προκαταλήψεις.
3. Δεν μπορούν να νομιμοποιούν, νομικώς ή εκ των πραγμάτων,

οποιαδήποτε πρακτική που συνεπάγεται διακρίσεις, ούτε να θεμελιώνουν την πολιτική του Απαρτχάιντ, που συνιστά την πλέον ακραία μορφή ρατσισμού.

4. Όλοι οι λαοί του κόσμου διαθέτουν τις ίδιες ικανότητες, που τους επιτρέπουν να φθάσουν στο υψηλότερο επίπεδο πνευματικής, τεχνολογικής, κοινωνικής, οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής ανάπτυξης.
5. Οι διαφορές ανάμεσα στα επιτεύγματα των διάφορων λαών εξηγούνται πλήρως από γεωγραφικούς, ιστορικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Οι διαφορές αυτές σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να αποτελέσουν πρόσχημα για οποιαδήποτε ιεράρχηση των εθνών και των λαών.

Άρθρο δεύτερο

1. Κάθε θεωρία η οποία στηρίζει την εγγενή ανωτερότητα ή κατώτεροτητα φυλετικών ή εθνικών ομάδων, με τέτοιο τρόπο ώστε να δίνει στις μεν το δικαίωμα να εξουσιάζουν τις δε, που θεωρούνται κατώτερες, ή (κάθε θεωρία) η οποία θεμελιώνει τις αξιολογήσεις της στη φυλετική διαφορά στερείται επιστημονικής βάσης και είναι αντίθετη με τις ηθικές και δεοντολογικές αρχές της ανθρωπότητας.
2. Ο ρατσισμός
 - Περιλαμβάνει τις ρατσιστικές ιδεολογίες, τις στάσεις που θεμελιώνονται σε φυλετικές προκαταλήψεις, τις συμπεριφορές που συνεπάγονται διακρίσεις, τις διαρθρωτικές διατάξεις και τη θεσμοθετημένη πρακτική που προκαλούν τη φυλετική ανισότητα, καθώς και την εσφαλμένη ιδέα ότι οι σχέσεις μεταξύ ομάδων που συνεπάγονται διακρίσεις μπορούν να δικαιολογηθούν από ηθική και επιστημονική άποψη.
 - εκδηλώνεται με νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις και

πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις, καθώς και με αντικοινωνικές πεποιθήσεις και πράξεις.

- εμποδίζει την ανάπτυξη των θυμάτων του, διαστρέφει όσους τον εφαρμόζουν, διαιρεί εσωτερικά τα έθνη, παρακωλύει τη διεθνή συνεργασία και δημιουργεί πολιτικές εντάσεις ανάμεσα στους λαούς.
 - είναι αντίθετος με τις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου και συνεπώς, διαταράσσει σοβαρά τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.
3. Οι φυλετικές προκαταλήψεις που συνδέονται ιστορικά με τις ανισότητες της εξουσίας ενισχύονται από τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές ανάμεσα στα άτομα και στις ανθρώπινες ομάδες και επιχειρούν ακόμα και σήμερα να δικαιολογήσουν τις ανισότητες αυτές, είναι απόλυτα αδικαιολόγητες.

3.5. Α. Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης

Μια από τις σημαντικότερες τεχνικές για την αναγνώριση και την κατανόηση του φαινομένου του ρατσισμού είναι το να καταγράψουν οι εκπαιδευτικοί τα σχετικά περιστατικά που παρατηρούνται στο σχολείο.

Κάθε καταγραφή σχολικής πράξης αποτελεί σημαντικό κομμάτι της εκπαιδευτικής έρευνας.

Ακολουθώντας αυτή τη λογική, εκπαιδευτική κατέγραψαν εμπειρίες σχετικά με τις επιπτώσεις που είχαν στο σχολικό περιβάλλον ο ρατσισμός και η υποψία ύπαρξης ρατσισμού.

Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση δυο παλιννοστούντων παιδιών, για τα οποία αποφασίστηκε να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της Ε' τάξης, αν και ήταν μεγαλύτερα σε ηλικία.

Επρόκειτο για δυο αδέρφια, ιδιαίτερα ατίθασα και ζωηρά, τα οποία δεν είχαν πολλή όρεξη για σχολείο. Αδυνατούσαν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα

και δημιουργούσαν αρκετά προβλήματα. Εντάχθηκαν στο σχολείο αλλά λίγες μέρες μετά σταμάτησαν να παρακολουθούν τα μαθήματα.

Οι επιλογές του εκπαιδευτικού που είχε αναλάβει τη συγκεκριμένη τάξη ήταν δύο: είτε να μην ασχοληθεί μαζί τους είτε να τα αναζητήσει.

Τα βρήκε στην αυλή του σπιτιού τους να προσπαθούν να διορθώσουν ένα ποδήλατο. Κάθισε στην αυλή μπροστά σε ένα ποδήλατο. Την επόμενη φορά το μάθημα έγινε στην τάξη χωρίς κανένα πρόβλημα, γιατί τελειώνοντας θα έπαιρναν τα αυτοκόλλητα που τους έφερε ο εκπαιδευτικός για να στολίσουν το ποδήλατο.

Ξεκίνησε μια ανθρώπινη σχέση. Μπορούσαν να βρίσκουν τον εκπαιδευτικό όποτε και όπου ήθελαν. Τον ρωτούσαν γι' αυτά που τους απασχολούσαν. Του είχαν εμπιστοσύνη. Τα παιδιά εξακολουθούσαν να είναι ατίθασα, αλλά δε δημιουργούσαν προβλήματα. Κανείς δεν τους μιλούσε άσχημα, έκαναν παρέα με όλους και, όταν κάτι τους συνέβαινε έβρισκαν το «δικό» τους εκπαιδευτικό.

Είναι αλήθεια ότι δεν μπόρεσαν να μάθουν καλά Ελληνικά. Όταν τελείωσαν το Δημοτικό πήγαν στο Γυμνάσιο, αλλά μετά από λίγες βδομάδες διέκοψαν. Η διευθύντρια του Γυμνασίου τηλεφώνησε στον εκπαιδευτικό για να μάθει ποια μέθοδο είχε εφαρμόσει και τα δύο αυτά παιδιά είπαν ότι φεύγουν γιατί δεν έχουν τον Χ.

B) Καταπολέμηση του ρατσισμού μέσα από την εκπαίδευση

Κάθε σχολείο θα πρέπει να δίνει έμφαση στην αντιρατσιστική εκπαίδευση. Οι παρακάτω ιδέες προτείνονται για την πρόληψη και καταπολέμηση του ρατσισμού μέσω της διδασκαλίας στα σχολεία:

1. Γνώση στοιχείων κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής τη γνώση των οποίων οι άνθρωποι είναι δυνατόν να καταλήγουν σε λανθασμένα συμπεράσματα.
2. Έλεγχος κάποιων νοητικών διεργασιών, οι οποίες λαμβάνουν χώρα υπό την επίδραση θεσμών ιδεολογικού χαρακτήρα και είναι δυνατόν να οδηγούν στον υπερτονισμό ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών και σε

λανθασμένες ομαδοποιήσεις ανθρώπων.

3. Αναγνώριση μηχανισμών δημιουργίας προκαταλήψεων μέσα από την οποία αναγνώριση να ανακαλύπτονται και να καταπολεμούνται προκαταλήψεις.
4. Αξιολόγηση δραστηριοτήτων ατόμων, οργανώσεων, αλλά και υπηρεσιών σε σχέση με την εμφάνιση ή αντίθετα, την καταπολέμηση του ρατσισμού.
5. Διάκριση της σχέσης των συστημάτων αξιών με το ρατσισμό, ώστε να μπορεί συνειδητά ο καθένας να διαμορφώσει τη συμπεριφορά του απέναντι στο ρατσισμό.⁵

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η έρευνά μας

Προκειμένου να διερευνήσουμε καλύτερα το θέμα του ρατσισμού, διεξάγαμε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα νοσοκομεία «Ιπποκράτειο» και «Παπαγεωργίου». Το δείγμα αποτέλεσαν 120 άτομα. Η συλλογή στοιχείων έγινε με τη χρήση ενός ανώνυμου ερωτηματολογίου που παραθέτουμε στη συνέχεια. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ήταν απόφοιτοι ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Σκοπός της έρευνας υπήρξε η εκτίμηση του βαθμού ρατσισμού απέναντι σε άτομα που ανήκουν σε μειονότητες. Από το σύνολο των 120 ερωτηθέντων το 70% ήταν γυναίκες και το 30% άντρες. Από αυτούς το 50% είναι 31-40 ετών, το 30% είναι μεταξύ 20 έως 30 ετών, ενώ μεγαλύτεροι των 40 ετών είναι το υπόλοιπο 20%.

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες 50/120 (41,7%) θεωρούν ότι είναι σημαντικός ο βαθμός ρατσισμού που βιώνει ο σύγχρονος Έλληνας (με βάση το 7 επιλέγουν το 4), ενώ μόλις 17 στους 120 (14,2%) πιστεύουν ότι ο βαθμός ρατσισμού είναι μικρός (δύο στα επτά). Τα Μ.Μ.Ε. έρχονται πρώτα (50%) με σειρά προτεραιότητας ως παράγοντας επηρεασμού ρατσιστικής συμπεριφοράς, δεύτερο

έρχεται το οικογενειακό περιβάλλον (35%). Στην τρίτη θέση βρίσκεται το σχολικό περιβάλλον (12%) και με μόλις (3%) εμφανίζονται οι προσωπικές εμπειρίες.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρούν ότι ο βαθμός ρατσισμού που αντιμετωπίζουν οι άστεγοι, οι τοξικομανείς, οι μετανάστες, οι αθιγγανοί και τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι πολύ μεγάλος σε αντίθεση με τους υπέρβαρους, τους ομοφυλόφιλους, και τα άτομα άλλου χρώματος.

Το 80% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι οι δημόσιοι χώροι/υπηρεσίες είναι πολύ λίγο προσβάσιμοι σε άτομα με κινητικές αναπηρίες, ενώ το 3% θεωρεί ότι δεν υπάρχει καθόλου προσβασιμότητα.

Συνεχίζοντας βλέπουμε ότι το 40% θεωρεί ότι οι δημόσιοι χώροι/υπηρεσίες είναι αρκετά ανοιχτοί σε μετανάστες.

Το 75% απάντησε ότι οι μετανάστες αντιμετωπίζονται πολύ λίγο ισότιμα στον εργασιακό χώρο, το 63% ότι τα άτομα με ειδικές ανάγκες αντιμετωπίζονται λίγο ισότιμα, ενώ το 92% πιστεύουν ότι οι πρώην χρήστες ουσιών δεν αντιμετωπίζονται καθόλου ισότιμα.

Επίσης η ιδέα κατασκευής μη χριστιανικών θρησκευτικών χώρων βρίσκει σύμφωνους το 77% των ερωτηθέντων, ενώ το 23% διαφωνεί.

Το 55% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι ο άνθρωπος που έχει δεχθεί ρατσισμό μπορεί να παρουσιάσει και ο ίδιος ρατσιστική συμπεριφορά, ενώ το 45% διαφωνεί.

Το 83% των ερωτηθέντων νομίζουν ότι η εκμετάλλευση των Ελλήνων απέναντι στους οικονομικούς μετανάστες/πρόσφυγες είναι πάρα πολύ μεγάλη.

Οι 80 στους 120 (66,7%) θεωρούν ότι υπάρχει πολύ μεγάλη εκμετάλλευση των Ελλήνων από τους μετανάστες.

Τέλος, από το σύνολο των ερωτώμενων οι 40 (33,3%) θεωρούν ότι δεν έχουν μεγάλο βαθμό ρατσιστική συμπεριφορά, το 2,5% (3/120) απάντησε ότι είναι αρκετά ρατσιστές, ενώ το 6,3% (10/120) θεωρεί πολύ λίγο ότι έχει ρατσιστική συμπεριφορά.

Επίλογος

Στη σημερινή εποχή των κοινωνικών ανασχηματισμών και των συνεχών μετακινήσεων μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η σύγχρονη επιστήμη οφείλει να κατανοήσει βαθιά την ιστορία και την πορεία αυτών των ανακατατάξεων και να ασχοληθεί σοβαρά με τα ανθρώπινα προβλήματα των πολιτισμικά διαφοροποιημένων ανθρώπινων συνόλων.

Ειδικά εμείς οι επαγγελματίες υγείας χρειάζεται να συνεργαστούμε ώστε αποφάσεις που αφορούν στην προαγωγή της υγείας και την πρόληψη της ασθένειας να λαμβάνονται με σεβασμό στο πολιτισμικό πλαίσιο και τις ιδιόμορφες ανάγκες υγείας του κάθε πληθυσμού. Για το σκοπό αυτό πρέπει να συνεκτιμηθεί το σύγχρονο πλαίσιο της ευρύτερης κοινότητας της οποίας αυτή η ομάδα αποτελεί υποσύνολο, καθώς και το εθνοϊστορικό και γλωσσολογικό της υπόβαθρο, οι ποικίλοι κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες της συγκεκριμένης κουλτούρας και οι υπάρχουσες παραδοσιακές πηγές φροντίδας υγείας.¹⁰

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Τσαρούχας Κώστας, “Άλκιστις”, σελ 45-60, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
2. Λεό Μπουσκαλία, “Ατομα με ειδικές ανάγκες”, σελ 205, 211-222, Εκδόσεις: Γλάρος, Αθήνα 1993.
3. Παπαδημητρίου Ζήσης, “Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο φυλετικό μίσος, ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη, σελ 41-53, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
4. Έκθεση Λυκείου “Νεοελληνική Γλώσσα”, Ενότητα Ρατσισμός, σελ 89-91, Εκδόσεις Πατάκη, Θεσ/νίκη 2000.
5. Τσιάκαλος Γιώργος, “Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης”, σελ 87-101, 177-220, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
6. Mondadori – Φυτράκης, “Τα φοβερά ντοκουμέντα”, η Κου Κλουξ Κλαν”, σελ 12-16, 39-45, 84-88, Εκδόσεις: Mondadori, Αθήνα 1973.
7. Λαγουμίδου Μαριάννα, “Gay, Γιατί;”, σελ 18-28, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
8. Νομικός Γιώργος, εφημερίδα “Το Έθνος”, σελ 12-15, Τεύχος Σεπτεμβρίου 1994.

9. Σόλιας ΑΠ. Ανδρέας, Dr Δεγλέρης Νίκος, ''Κοινωνική Εργασία'', σελ 145-148, Αθήνα 2002.
10. Θεοφίλου Α. Παρασκευή ''Κοινωνική Εργασία'', Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος, σελ 175-187, τεύχος 50, Αθήνα 2002.
11. Λαγωνίκα – Δημοπούλου Μαρία, ''Κοινωνική Εργασία'', Σ.Κ.Λ.Ε, σελ 145-154, 175-178, τεύχος 67, Τριμηνιαία Έκδοση, Αθήνα 2002.
12. Ιδιοκτήτης: Εθνικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών Ελλάδος, ''Νοσηλευτική'', σελ 78-80, τόμος 44, τεύχος 1^ο, Ιανουάριος - Μάρτιος 2005.
13. Εγκυκλοπαίδεια ''ΚΟΣΜΟΣ'', σελ 15-20, τόμος 20, Εκδόσεις Κοντέου – Νόστου, Θεσ/νίκη 1990.
14. [http:// users, dra, sch, gr/ ratsismos.htm](http://users.dra.sch.gr/ratsismos.htm).
15. www.racism.gr
16. [www.metanastis. Com/ anergi _lathrometanastes.htm](http://www.metanastis.Com/anergi_lathrometanastes.htm).
17. www.dhmokritos.gr.
18. www.google.gr.